

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Pavel Rusev

METODIKA VYŠETŘOVÁNÍ TRESTNÝCH ČINŮ PÁCHANÝCH MLADISTVÝMI

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: Prof. JUDr. Jan Musil, CSc.

Katedra: Katedra trestního práva – Oddělení kriminalistiky

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 27.dubna 2009

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.“

Pavel Rusev

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc. za užitečné rady, cenné připomínky a příjemné a přátelské konzultace. Poděkování patří též paní Anetě Hurychové z Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 8, Ing.Bc. Františku Pavláskovi z Magistrátu města Karlovy Vary a pracovníkům Služby kriminální policie a vyšetřování v Karlových Varech. Žádné poděkování není dost veliké, aby vyjádřilo vděk mým rodičům za podporu nejen při tvorbě této práce, ale i po celou dobu mého vysokoškolského studia.

Obsah:

Úvod.....	5
1 Pojem mladiství a další pojmy.....	7
2 Právní úprava mladistvých ve věcech trestních	9
2.1 Historický vývoj.....	9
2.2 Současná úprava.....	11
3 Kriminalita mladistvých	12
3.1 Struktura kriminality mladistvých.....	12
3.2 Vývoj kriminality mladistvých.....	15
3.3 Exkurz: Věková hranice trestní odpovědnosti	18
4 Kriminalistická charakteristika	23
4.1 Úvodní poznámka	23
4.2 Determinující faktory pro páchaní trestné činnosti mladistvých	24
4.3 Způsob páchaní trestného činu.....	30
5 Typické stopy.....	33
6 Vyšetřovací situace	34
6.1 Vyšetřovací situace obecně	34
6.2 Jednotlivé typické vyšetřovací situace	34
7 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování.....	36
7.1 Podněty vnější	36
7.2 Podněty vnitřní	37
8 Zvláštnosti následných úkonů	38
8.1 Výslech.....	38
8.1.1 Specifika mající vliv na výpověď nezletilého	38
8.1.2 Příprava na výslech	43
8.1.3 Průběh výslechu	46
8.1.4 Shrnutí základních zásad výslechu.....	48
8.2 Konfrontace.....	49
8.3 Zvláštnosti výslechu svědků v trestních věcech spáchaných mladistvými	50
8.4 Vyžadování zpráv a další způsoby zjišťování poměrů mladistvého	51
8.5 Expertízy (znalecká zkoumání).....	52
9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti – orgán sociálně-právní ochrany dětí.....	54
Závěr	56
Seznam použité literatury.....	57
Resumé.....	59

Úvod

Kriminalita dětí a mladistvých je v poslední době velmi diskutovaným tématem a je na ní velkou měrou zaměřena pozornost. Společnost je citlivá na jakékoliv negativní zprávy přicházející z této oblasti. Řešení problému kriminality dětí a mladistvých je jedním z nejdůležitějších úkolů společnosti, jelikož je předobrazem kriminality dospělých v budoucnu. Právě proto je široká veřejná diskuze na toto téma vítanou skutečností, jejím výsledkem může být nalezení způsobů řešení tohoto společenského problému.

Cílem této práce není komplexně a do všech podrobností zmapovat celou tuto problematiku. Na to koneckonců v této diplomové práci ani není dostatečný prostor. Cílem práce je v širších souvislostech upozornit na zvláštnosti metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých.

Metodika vyšetřování trestných činů mladistvých má oproti vyšetřování jiných druhů kriminality svá specifika. Jednotlivé metodiky vyšetřování trestných činů se skládají ze stejných komponent. Tyto komponenty však, v závislosti na té které metodice, vykazují více či méně zvláštností. Záleží tedy na předmětu (druhu kriminality, okruhu trestných činů), kterého se metodika týká. Cílem této práce je zaměřit se na některá tato specifika, či zvláštnosti, a charakterizovat je. Jelikož některé z komponent metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých neobsahují žádné výrazné zvláštnosti, rozhodl jsem se tyto komponenty do této práce nezařazovat. Konkrétně se jedná o kapitolu „zvláštnosti počátečních úkonů“. Zvláštnosti této komponenty se objevují spíše u metodiky vyšetřování trestných činů dětí, tedy osob mladších 15 let. U metodiky vyšetřování mladistvých se v této fázi vyšetřování žádné výraznější zvláštnosti neobjevují. Další kapitolou, kterou jsem do práce nezařadil, je kapitola „zvláštnosti kriminalistických verzí, organizace a plánování vyšetřování“. Specifickým druhem kriminalistických verzí by mohla být verze o skupinovém spáchání trestného činu, jako jednom z typických znaků pro trestnou činnost mladistvých. Na žádné další výraznější zvláštnosti, o kterých by bylo dobré se v této kapitole zmiňovat, jsem ani po konzultaci s praktiky (tedy s kriminalisty) nenarazil. Součástí této práce není ani kapitola „zvláštnosti předmětu vyšetřování“. Téma této kapitoly je z velké části obsaženo v jiných kapitolách, zejména v kapitole „kriminalistická charakteristika“, proto by bylo zbytečné téma zvláštnosti předmětu vyšetřování zařazovat jako samostatnou kapitolu. A poslední

kapitolu, kterou jsem se rozhodl do práce nezařadit, je kapitola na téma kriminalistické prevence. Toto téma by totiž svým rozsahem samo o sobě stačilo na zpracování samostatné diplomové práce. Přestože se v této práci na prevenci často odkazují, rozhodl jsem se prostor, který jsem měl pro tuto práci k dispozici, věnovat jiným faktům, skutečnostem a problémům.

Pro komplexní pochopení zpracovaného tématu je potřeba problém rozebrat v širších souvislostech. Má práce proto obsahuje kapitolu vysvětlující obsah pojmů používaných v této práci. Jedná se o kapitolu „pojem mladiství a další pojmy“. Kapitola „právní úprava mladistvých ve věcech trestních“ pak pojednává o historickém vývoji právní úpravy upravující tuto problematiku a o jejím současném stavu. Kapitola „kriminalita mladistvých“ informuje o vývoji a struktuře kriminality mladistvých v posledních letech. Pokaždé když chceme účinně a efektivně řešit nějaký problém, a kriminalita mladistvých problémem je, je potřeba se seznámit s jeho příčinami a způsobem jeho vzniku. Těžištěm kapitoly „kriminalistická charakteristika“ proto je pojednání o determinujících faktorech pro páchání trestné činnosti mladistvých.

Samotné metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých se týkají kapitoly „typické stopy“, „typické vyšetřovací situace“ a „zvláštnosti podnětů k vyšetřování“, které se zabývají jednotlivými typickými znaky a zvláštnostmi. Dále je to pak kapitola „zvláštnosti následných úkonů“, v níž je nejpodrobněji rozebrán problém výslechu mladistvého (jak v postavení svědka, tak obviněného). Poslední kapitolou týkající se samotné metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých je kapitola „zvláštnosti zapojení veřejnosti- orgán sociálně-právní ochrany dětí“, která klade důraz zejména na zapojení orgánu sociálně-právní ochrany dětí (ten hraje v průběhu vyšetřování důležitou roli).

1 Pojem mladiství a další pojmy

Pojem mladiství lze podřadit pod širší (obsáhlejší) pojem mládež. Je tedy jakousi podmnožinou tohoto pojmu. V užším slova smyslu je potom někdy pojem mládež totožný s pojmem mladiství a je s ním užíván promiscue. Osoby řazené do kategorie mládeže jsou osoby určitého věku. Pevné hranice pro určení věkového pásma, které je kritériem a vodítkem pro posuzování osob jako mládeže, nelze přesně určit. Je to dáno historickými a kulturními souvislostmi a dále také tím, že se jedná o skupinu osob, ke které je v určitých věcech přistupováno rozdílným způsobem z důvodu jejich tělesné a duševní nevyzrálост a menších životních zkušeností, než je tomu u dospělých. Tyto vlastnosti jsou subjektivními kategoriemi a nelze je stanovit objektivními normami a pravidly, ale je nutno je posuzovat individuálně. Přesto je nutné pro potřeby praxe určit nějaký rámec, který je možno použít jako určité vodítko v jednotlivých společenských situacích. Z kriminologického hlediska tak například lze mládež dělit na tři věkové skupiny. První skupinou jsou **děti (nedospělci)**, jsou to osoby do 15 let. Spodní hranice této skupiny nebyla pevně stanovena. Orientačně ji lze stanovit 11 lety věku. Druhou skupinou jsou potom **mladiství** (mládež v užším slova smyslu), kteří jsou osobami ve věku od 15 do 18 let. Třetí skupinou jsou potom tzv. **mladí dospělí** od 18 do 24 - 26 let.¹

I přes nejednoznačnost správného určení věkových hranic mládeže, současná účinná právní úprava, konkrétně zákon č.218/2003 Sb. tzv. zákon o soudnictví ve věcech mládeže, stanoví dělení mládeže podobně. Dítětem je podle § 2 písm. c) osoba mladší patnácti let, která v době spáchání činu jinak trestného nedovršila patnáctý rok věku. Mladistvím je pak podle § 2 písm. d) ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku a nepřekročil osmnáctý rok věku.

Mladiství jsou tedy osoby ve věku 15 – 18 let, jimž společnost zajišťuje zvláštní ochranu a péči, a to zejména s ohledem na fyzickou a duševní nedozrálост a menší životní zkušenosti, a tím i zpravidla menší schopností jednat v důležitých otázkách s rozvahou a důsledně posoudit následky svého jednání.²

Projevem zvláštního přístupu ze strany společnosti k mladistvým je tak v oblasti trestního práva právě zákon o soudnictví ve věcech mládeže, který ve věcech dětí a mladistvých stanovuje hmotněprávní a procesněprávní odchylky a

¹ Kriminalita mládeže. Studie o mladistvých delikventech. Praha: VÚK, 1968; s.7

² Ilustrovaný encyklopedický slovník.Praha.ACADEMIA,1981; s. 549

rozdílnosti od zákona č.140/1961 Sb. (trestní zákon) a zákona č.141/1961 Sb. („trestní řád) a je k těmto zákonům ve vztahu zákona speciálního.

Pro doplnění je třeba uvést i trestněprávní pojem „osoba blízká věku mladistvého“. Jedná se osoby, které již dovršily 18. rok věku, ale z důvodu neukončení jejich fyzického a psychického vývoje je s nimi v určitých ohledech nakládáno zvláštním způsobem.³ Horní hranice pro kategorii osob blízkých věku mladistvých stanovena není a soudy ji určují individuálně.

Pro účely této práce budu používat pojem **mladiství** ve smyslu skupiny osob, které dovršily 15. rok, ale nepřekročily 18. rok věku. Osoby do 15 roku věku budu označovat jako **děti**. Budu-li chtít pojmenovat obě tyto skupiny dohromady (tedy osoby, které nedovršily 18. rok věku), použiji pojem **mládež** nebo **nezletilí** (pojem nezletilí tedy nepoužívám ve smyslu § 8 zákona č. 40/1964 Sb. občanský zákoník).

Jak jsem již naznačil výše, na tyto pevně stanovené hranice věkového rozpětí je potřeba v některých kapitolách této práce nahlížet s určitou tolerancí. Je totiž důležité přihlídnout k tomu, že každá osoba je bytost jedinečná s individuálním vývojem a dospíváním. Proto se například text řešící příčiny kriminality mladistvých nebude striktně týkat pouze skupiny osob ve věku 15 až 18 let, ale i osob pod a nad tímto věkovým pásmem.

Ač se trestné činy dětí terminologií zákona nazývají **činem jinak trestným** a trestný čin mladistvých se nazývá **proviněním**⁴, budu pro lepší názornost a přehlednost shodně tyto protiprávní činy označovat jako **trestný čin**.

³ § 33 písm. b) a § 40 odst. 5 zákona č. 140/1961 Sb. trestní zákon

⁴ § 6 odst. 1 a § 89 odst.2 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

2 Právní úprava mladistvých ve věcech trestních

2.1 Historický vývoj

Ve středověku neexistovala na našem území jednotná kodifikace trestního práva. Systém středověkého soudnictví znamenal těžké postavení pro obžalované, kteří museli unést důkazní břemeno. Nebylo konkrétně specifikováno ani trestní právo mladistvých, které by stanovovalo zvláštní způsoby zacházení s osobami nižší rozumové a tělesné vyspělosti. Snad jen při rozhodování docházelo k rozlišování tzv. nedospělých a dospělých. Pro toto rozlišování, ale nebyla stanovena žádná jednotná pravidla. Kritériem zařazení osoby byla její tělesná vyspělost, později věk. Nedospělost tak byla brána vlastně jako určitá forma polehčující okolnosti.

Koldínova městská práva z roku 1579 pak stanovila přednostní uložení pokuty mladistvým před uložením jiného trestu (např. trestu vězení nebo tělesných trestů), toto pravidlo přetrvalo i do dob Obnoveného zřízení zemského, které žádnou zvláštní úpravu mladistvých neobsahovalo.

Snahou o jednotnou kodifikaci trestního práva pak bylo roku 1708 vydání hrdelního řádu Josefa I. Ten stanovoval mírnější posuzování trestných činů mladistvých, stejně jako Hrdelní právní řád císařovny Marie Terezie (Constitutio criminalis Theresiana) z roku 1768. Ten již navíc rozlišoval mezi dětstvím (osoby do 7. roku věku), nedospělostí (osoby do 14. roku věku) a mladistvými (do 16. roku věku).

Rakouský trestní zákon z roku 1852 pak rozlišoval tzv. dětství, které trestní odpovědnost vylučovalo, nedospělost, která znamená zmenšenou trestní odpovědnost a od 14. roku do 20. roku věku období mladistvých s možností použití mírnějších trestů.

Na přelomu 19. a 20. století se začala otázka mladistvých více dostávat do popředí zájmu. Byla vypracována osnova zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých, která ještě mezi dětstvím a dospělostí rozlišovala stupeň mladistvých (osoby od 14 do 18 let).

Po vzniku samostatné československé republiky došlo k úpravě trestního práva a soudnictví ve věcech delikventní mládeže zákonem č.48 Sb. z. a n. ze dne 11. března 1931 o trestním soudnictví nad mládeží. Tato právní úprava nabyla účinnosti dne 1. října 1931. Mladiství byli tímto zákonem vymezeni jako osoby, které v době

spáchaného činu dovršily čtrnáctý, ale nedokonalý osmnáctého roku svého věku.⁵ Vedle skupiny mladistvých upravoval zákon i tzv. nedospělé, tedy osoby, které v době spáchaného činu nedovršily čtrnáctý rok věku.⁶ V důvodové zprávě k zákonu se psalo: "Je již obecným míněním celého kulturního světa, že zločinnosti mládeže nestačí čelit trestem, nýbrž že je potřebí zjišťovati a potírati ono skryté zlo, z něhož trestný čin vytryskl. ...Čeliti tomuto zlu zavčas a to nejen trestem, který je tu často prostředkem neúčinným, nespravedlivým, ba i nebezpečným, nýbrž opatřeními výchovnými, směřujícími k mravní záchraně a k polepšení mladistvého, je tu příkazem humanity a rozumné kriminální politiky. Jinak nelze zabrániti tomu, aby ze zanedbané mládeže se doplňovaly řady zločinců z povolání a rostlo neproduktivní břímě vězeňství a pauperismu."⁷ Zákon tedy upřednostňuje před trestem výchovu. Trestné činy mladistvých, nazývané proviněním, byli trestáni mírněji a odchýlně od trestných činů osob dospělých. Stejný trest, který je uložen dospělému pachateli podle tohoto zákona u mladistvého neplní stejný účel a může mu být i škodlivým. Zákon o trestním soudnictví nad mládeží byl zákonem speciálním ve vztahu k obecným předpisům práva trestního.⁸

Násilné přerušování plné působnosti zákona o trestním soudnictví nad mládeží na území Československa započalo v září 1938 v souvislosti s přijetím Mnichovské dohody a následným vznikem protektorátu Čechy a Morava a skončilo 4.5.1945. V této tzv. době nesvobody vedle tohoto zákona a později zcela místo něj platily německé právní předpisy, resp. tzv. norimberské rasové zákony.

Zákon č. 48/1931 Sb. a n. o trestním soudnictví nad mládeží pak byl bez náhrady zrušen v roce 1950 novým trestním zákonem č.86/1950 Sb. Tento zákon se o mladistvých zmiňuje pouze v několika ustanoveních. Některá tato ustanovení, zejména ustanovení týkající se možnosti zastavit trestní stíhání mladistvého, se již ale v nových kodexech z roku 1961 (z.č.140/1961 Sb. – trestní zákona a z.č.141/1961 Sb. – trestní řád) neobjevila. Přesto tyto nové zákony z roku 1961 obsahovaly některá, byť pozměněná, ustanovení původního zákona z roku 1931, která byla platná až do roku 2003. Od roku 1950 tak ovšem po dobu 63let samostatné trestní právo mládeže tedy neexistovalo.

⁵ § 2 odst. 1 zákona č.48/1931 Sb. a n. o trestním soudnictví nad mládeží

⁶ § 1 odst. 1 zákona č.48/1931 Sb. a n. o trestním soudnictví nad mládeží

⁷ Miříčka, A., Scholz, O.: O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932, s. 1

⁸ § 2 odst. 1 a § 28 odst. 1 zákona č.48/1931 Sb. a n. o trestním soudnictví nad mládeží

2.2 Současná úprava

Základy současné právní úpravy tvoří zejména Listina základních práv a svobod (ú.z.č. 2/1993 Sb.), která ve svém čl. 32 stanoví, že je zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých. Důležitá je pak také Úmluva o právech dítěte z roku 1989, kterou ČSFR ratifikovalo. Úmluva pro ČSFR vstoupila v platnost v únoru roku 1992. Dítětem je v Úmluvě myšlena každá lidská bytost mladší než 18 let.

Nejdůležitějším zákonem týkajícím se úpravy mladistvých a dětí v oblasti trestního práva je zákon č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon je hmotněprávní a zároveň procesněprávní normou, která upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.⁹ Tento zákon je ve vztahu zákona speciálního k ostatním obecným právním předpisům. Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů¹⁰, zejména zákona č.140/1961 Sb. trestní zákon (ten bude s účinností od 1.1.2010 nahrazen zákonem č. 40/2009 Sb.) a zákona č.141/1961 Sb. trestní řád. Dalšími zákony užívanými subsidiárně jsou pak zejména Občanský soudní řád, zákony č. 94/1963 Sb. o rodině, zákon č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí atd.

⁹ § 1 odst. 1 zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

¹⁰ § 1 odst. 3 zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

3 Kriminalita mladistvých

3.1 Struktura kriminality mladistvých

Struktura trestné činnosti mladistvých se v některých prvcích liší od struktury trestné činnosti dospělé části populace. Tyto odlišnosti jsou dány takovými faktory, jako jsou jiná hodnotová orientace mladistvých, nižší věk, méně vyvinuté schopnosti a znalosti apod. Motivy pro páčání trestné činnosti jsou různé. Nejčastěji je to motiv získání majetkového prospěchu, dále pak sexuální pud, posílení pozice v partě, ale i dobrodružství a zvědavost. Začínají se totiž objevovat případy trestného činu loupeže, kdy mladistvý pachatel odcizí poškozenému nějaké cennosti, jako třeba mobilní telefon, které později nezpeněží, ale zahodí.

Případ: V šatně jednoho z pražských gymnázií začaly ztrácet studentům cennosti. Po nainstalování kamer do prostoru šaten byl jako pachatel určen sedmnáctiletý mladík. Přestože měl velmi zámožné rodiče a peněz měl dost, zlákala ho skutečnost, že se šatny ve škole nezamykají, a v odloženém oblečení či v taškách se volně nacházejí různé předměty, a to zejména mobilní telefony, mp3 přehrávače či peněženky s finanční hotovostí.

Na prvním místě pomyslného žebříčku hodnot se u většiny mladistvých páchajících trestnou činností nacházejí peníze a movité věci. Tato skutečnost odráží fakt, že největší podíl na trestné činnosti mladistvých mají právě trestné činy majetkové, které představují cca 50 - 70% veškeré trestné činnosti mladistvých (viz. tabulka č.1). Mladiství se nejčastěji dopouštějí majetkové trestné činnosti, která je pro ně nejdostupnější a nese nejmenší rizika odhalení. Dopouštějí se například vloupání do motorových vozidel, krádeží v supermarketech, vloupání do víkendových chat, bytů, kapesních krádeží apod. Stále častěji se také objevuje trestný čin neoprávněného držení platební karty.

Případ: Sedmnáctiletý mladík v pražské prodejně T-Mobile odcizil kabelku poškozené, kterou měla položenou na lavičce. Zadržel ho pracovník prodejny. O 14 dní později spolu s šestnáctiletým komplicem odcizil kabelku v kadeřnictví. Oba skutky byly klasifikovány jako krádež podle § 247 trestního zákona a navíc jako neoprávněné držení platební karty podle § 249b téhož zákona.

Tabulka č.1

Podíl stíhaných mladistvých podle druhu trestné činnosti na celkovém počtu stíhaných mladistvých (v %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Vraždy celkem:	0,06	0,08	0,09	0,08	0,21	0,07	0,07	0,17
Násilné činy celkem:	11,11	11,16	15,03	16,08	20,07	18,16	15,62	15,79
Mravnostní činy celkem:	2,12	1,57	2,52	2,51	2,44	3,04	2,60	2,67
Krádeže vloupáním celkem:	22,03	19,75	22,76	22,02	21,17	20,66	20,02	17,64
Krádeže prosté celkem:	42,27	43,80	34,78	33,21	31,92	32,88	28,99	24,53
Majetkové činy celkem:	72,98	72,02	61,09	58,96	57,11	57,50	53,17	46,09
Ostatní krim. činy celkem:	9,64	10,73	15,43	17,04	14,47	15,23	14,12	12,24
Zbývající kriminalita celkem:	2,94	2,85	3,33	2,88	2,89	2,92	11,73	20,58
Hospodářské činy celkem:	1,21	1,67	2,60	2,53	3,02	3,15	2,77	2,63

zdroj: Kriminální statistika Policie ČR

Přestože v posledních letech dochází k mírnému snižování počtu trestných činů páchaných mladistvými, stoupá bohužel jejich agresivita, samoučelná brutalita a bezohlednost, klesá také věk prvopachatelů. Objevuje se více trestných činů násilných nebo spojených s násilím jako jsou loupeže, ublížení na zdraví, rvačky, poškozování cizí věci apod. V případě loupeží je třeba zmínit fakt, že stále více lidí u sebe již standardně nosí například mobilní telefony. Škoda způsobená odcizením takového mobilní telefonu spolu s případnými dalšími věcmi, tak často přesáhne hranici škody nepatrné, která je zákonem stanovena ve výši 5.000 Kč.¹¹ Takový skutek pak již může být kvalifikován jako trestný čin.

Obecně lze říci, že čím starší skupina nezletilých, tím na ně připadá větší podíl společensky nebezpečných trestných činů. Mohou se však objevit i 12 letí vrazi, ti ovšem představují spíše výjimku potvrzující pravidlo

Případ: Dvanáctiletý chlapec v srpnu roku 2004 ubodal nůžkami jednaosmdesátiletou stařenku v jejím domku na Rychnovsku.

Dalším trendem v oblasti trestné činnosti mladistvých je zvýšený výskyt požívání alkoholu a jiných návykových látek. Dochází k nárůstu počtu případů trestných činů spáchaných pod vlivem těchto látek a také k páchaní trestných činů spojených s těmito látkami, jako je např. nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů.

¹¹ § 89 zákona č. 140/1961 Sb. trestní zákoník

Případ: Sedmnáctiletý mladík se svým dospělým spolupachatelem v prostoru eskalátorů stanice metra Palmovka v Praze provedl několik kapesních krádeží. Tento sedmnáctiletý mladík byl již od svého patnáctého roku věku závislý na heroinu. Krádežemi si obstarával prostředky na koupi drogy.

Jedním z typických znaků trestné činnosti mladistvých je i páchání trestných činů ve skupině. S tímto znakem souvisí páchání trestných činů jako je výtržnictví, rvačka, podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod občanů, hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení a tak dále.

Co se týče případů kdy je motivem sexuální pud, objevují se i trestné činy tomu odpovídající. I mladiství se tak dopouštějí tak závažných trestných činů jakým je znásilnění nebo pohlavní zneužívání.

Případ: Šestnáctiletý mongolský chlapec v průběhu jednoho roku v Praze přepadl a znásilnil 4 dívky a ženy. Využíval toho, že ve svém věku již byl urostlý a měl velkou sílu, kterou využil pro překonání odporu své oběti.

Podle vyjádření karlovarských kriminalistů, se kterými jsem měl možnost mluvit, patří k zajímavým postřehům to, že za poslední více než rok neměli co dočinění s mladistvými vietnamské národnosti. U dospělé vietnamské populace ovšem žádné výrazné odlišnosti v podílu páchané trestné činnosti zřejmě nejsou. Tento fakt tak zřejmě souvisí se skutečností, že postavení rodičů ve vietnamské rodině je více autoritativní než v klasické české rodině.

Ke struktuře kriminality je vhodné ještě zmínit, že podle studií vývojové kriminologie jen malá část mladistvých delikventů mužského pohlaví váže na sebe velkou část trestných činů této věkové kategorie, zjišťovaných v určitém prostoru. Jinak řečeno, na vrub poměrně malé skupinky pachatelů připadá většina kriminálních činů připisovaných mladistvým, zejména pak těch nejtěžších násilných deliktů. Jedna ze studií například uvádí, že 7,5% mladistvých pachatelů spáchalo 73% evidovaných loupeží, 75% znásilnění, 65% těžkých ublížení na zdraví. Proti této menšině stojí většina pachatelů, která se dělí o zbytek trestných činů páchaných mladistvými.¹²

Případ: Příkladem prvopachatelství je případ, kdy sedmnáctiletý mladík uhodil před obchodním centrem v Praze svého šestnáctiletého kamaráda do nosu, který mu tím zlomil. Mladík neměl kriminální minulost, orgán sociálně-právní

¹² Čírtková L.: Forezní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s.76

ochrany neměl žádný záznam o jeho problémovém chování, vyrůstal v harmonické rodině, s poškozeným byl několik let dobrým kamarádem. Motivem pro jeho chování byly neshody s poškozeným a údajné pomluvy, které poškozený o pachateli šířil. Skutek byl kvalifikován jako ublížení na zdraví podle § 221 odst.1 a jako výtržnictví podle § 202 odst.1 trestního zákona.

3.2 Vývoj kriminality mladistvých

Veřejnosti a názory některých autorů¹³ upozorňují na to, že kriminalita mladistvých narůstá. I přes tato tvrzení se osobně domnívám, že ač stoupá brutalita trestných činů mladistvých, kriminalita jako taková dlouhodobě (od roku 1997) mírně klesá.

Při výběru pramenů statistických údajů jsem se setkal s velkou rozmanitostí jednotlivých zdrojů, které spolu často nekorespondovaly a nebyly ve shodě. I kriminalisté, se kterými jsem měl možnost mluvit, mi potvrdili nedůslednost ve vedení statistik a jejich nespolehlivost. Proto je potřeba dostupné statistiky brát s rezervou a pouze jako orientační. Statistiky se navíc týkají pouze tzv. evidované kriminality, tedy činů oznámených a evidovaných. Za relevantní statistiku pro hodnocení vývoje kriminality mladistvých nepovažuji tu, která sleduje počet trestných činů, jelikož jeden pachatel může těchto trestných činů spáchat více v souběhu. Při zachování principu presumpce nevinny je pak podle mého názoru relevantní statistika odsouzených osob (nikoliv trestně stíhaných a vyšetřovaných). Ta sice nezahrnuje odložená a zastavená vyšetřování apod., ukazuje však skutečný počet soudy na základě zákona uznaných a potrestaných pachatelů. Proto jsem při hodnocení vývoje kriminality použil tabulku z Ročenky kriminality 2008 Ministerstva spravedlnosti ČR, která sleduje počet odsouzených osob, včetně podílu mladistvých odsouzených na celkovém počtu odsouzených. Ostatní statistiky kriminální statistiky Policie ČR o počtu spáchaných skutků a trestně stíhaných mladistvých mají navíc od roku 1997 stejně sestupnou tendenci.

Z tabulky č. 2 je patrné, že došlo v enormnímu poklesu odsouzených osob v roce 1990. Tento pokles považuji za důsledek celospolečenského uvolnění poměrů po revoluci v roce 1989, které mělo vliv i na oblast trestního práva a kriminality.

¹³ Skobová, J.: Mladiství a kriminalita [online], [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://trestni2.juristic.cz/30794/clanek/trest2>

Velkou měrou k tomuto poklesu dopomohla také amnestie prezidenta republiky ze dne 1.1.1990, na základě které došlo, mimo jiné, k nezahajování nebo k zastavení již zahájených trestních stíhání.¹⁴ Kriminalita mladistvých pak až do roku 1997 roste. Tento nárůst kriminality je vysvětlován celkovou porevoluční transformací společnosti, tedy přechodem totalitního státu k liberální společnosti, který s sebou nesl odstraňování dříve uplatňovaných represivních prvků. Docházelo k odmítání všeho, co bylo spojeno s bývalým režimem, což vyústovalo do scestného chápání nabyté svobody, projevujícího se absencí jakýchkoliv regulativů lidského chování.¹⁵ Od roku 1997 až do současnosti pak každým rokem kriminalita mladistvých mírně klesá, i přes mírně stoupající počet odsouzených osob obecně. Klesá tedy i podíl počtu odsouzených mladistvých pachatelů na celkovém počtu odsouzených osob.

Tabulka č.2

Statistika odsouzených osob za roky 1995 - 2007 *

rok	odsouzené osoby	v tom				z toho	
		ženy	%	muži	%	mladiství	%
1987	78 859	11 654	14,8	67 205	85,2	7 034	8,9
1988	69 012	10 073	14,6	58 939	85,4	6 167	8,9
1989	57 743	8 026	13,9	49 717	86,1	5 378	9,3
1990	18 871	1 866	9,9	17 005	90,1	2 256	12,0
1991	27 964	2 541	9,1	25 423	90,9	3 500	12,5
1992	31 032	2 810	9,1	28 222	90,9	4 169	13,4
1993	35 157	3 085	8,8	32 072	91,2	5 200	14,8
1994	51 931	4 445	8,6	47 486	91,4	6 034	11,6
1995	54 957	4 588	8,3	50 369	91,7	6 192	11,3
1996	57 974	5 245	9,0	52 729	91,0	6 239	10,8
1997	59 777	5 416	9,1	54 361	90,9	6 423	10,7
1998	54 083	4 696	8,7	49 387	91,3	4 615	8,5
1999	62 594	6 226	9,9	56 368	90,1	4 721	7,5
2000	63 211	6 961	11,0	56 250	89,0	4 252	6,7
2001	60 182	6 792	11,3	53 390	88,7	3 912	6,5
2002	65 098	7 812	12,0	57 286	88,0	3 948	6,1
2003	66 131	8 100	12,2	58 031	87,8	3 558	5,4
2004	68 443	8 229	12,0	60 214	88,0	3 235	4,7
2005	67 561	8 937	13,2	58 624	86,8	3 069	4,5
2006	69 445	9 938	14,3	59 507	85,7	2 773	4,0
2007	75 728	9 392	12,4	66 336	87,6	2 949	3,9

zdroj: Ministerstvo spravedlnosti ČR

* nejen trest odnětí svobody, ale např. i pokuty, zákaz činnosti atd.

¹⁴ Rozhodnutí prezidenta republiky ze dne 1.ledna 1990 o amnestii

¹⁵ Sak, P.: Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000, s. 203

Tento pokles nemusí být tak strmý, jak se na první pohled zdá. Na modifikaci poklesu mají vliv další faktory. Takovým faktorem je například přijetí novely trestního zákona č.256/2001 Sb., která v § 89 odst. 11 s účinností od 1.1.2002 zvýšila hranici tzv. nepatrné škody z dosavadních 2.000 Kč na 5.000 Kč. Vliv této novely je vidět v tabulce č.3, která ukazuje, že mezi léty 2001 a 2002 došlo k velkému snížení počtu trestně stíhaných dětí a mladistvých.

Tabulka č.3:

Trestně stíhané děti a mladiství v letech 2000 – 2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
mladiství	8905	9273	7698	7558	6197	5654	5808	6322
děti	8899	9032	5185	5148	3734	3341	3027	2635

zdroj: Kriminální statistika Policie ČR

Dalším faktorem, který může zkreslovat optimistický pohled na pokles kriminality, je i klesající absolutní počet osob ve věku mladistvých. Pokud totiž dojde k poklesu absolutního počtu obyvatel ve věku mladistvých, dá se předpokládat i pokles kriminality této věkové skupiny. Tabulka č.4 ukazuje, že od roku 1997, od kterého dochází k poklesu kriminality, dochází také pravidelně k poklesu počtu osob ve věku 15 – 19 let (Jelikož bohužel není dostupná statistika pro věkovou skupinu 15 – 17 let, pracuji se statistikou věkové skupiny 15 – 19 let, která v tomto případě taktéž poslouží.). Snižující se počet obyvatel této věkové skupiny sice ovlivňuje fakt poklesu počtu odsouzených mladistvých, nicméně tento vliv není nijak vysoký. Zatímco v roce 1997 bylo v České republice 405 003 mladistvých (ve věku 15 – 19 let) mužského pohlaví (za více průkazný považuji údaj mužské populace, jelikož kriminalitu mladistvých mají na svědomí z více než 90% právě muži), v roce 2007 jich bylo již jen 331 711. To je pokles o 18%. Počet odsouzených mladistvých v roce 1997 byl 6 423. V roce 2007 jich je již jen 2 949. To je pokles o celých 54%. Pokud bychom tedy chtěli pokles počtu obyvatel ve věku mladistvých promítnout do poklesu kriminality této věkové skupiny, pak bychom to mohli provést vzájemným odečtením obou poklesů vyjádřených v procentech (tedy 54% – 18%). Dostaneme tedy číslo 36, které vyjadřuje pokles kriminality mladistvých v procentech v letech 1997 až 2007 po odečtení vlivu poklesu absolutního počtu obyvatel této věkové kategorie.

Tabulka č.4

Počet obyvatel České republiky v letech 1997 až 2007 – ve věku 15 - 19 let

	muži i ženy	muži	počet odsouzených mladistvých 15-17 let	% odsouzených
1997	791 343	405 003	6 423	0,81
1998	752 623	385 297	4 615	0,61
1999	716 009	366 607	4 721	0,66
2000	690 690	353 378	4 252	0,62
2001	680 294	347 898	3 912	0,58
2002	669 532	342 617	3 948	0,59
2003	664 214	340 074	3 558	0,54
2004	659 920	337 439	3 235	0,49
2005	655 132	335 080	3 069	0,47
2006	652 191	333 611	2 773	0,43
2007	648 090	331 711	2 949	0,46

zdroj: Český statistický úřad a Ministerstvo spravedlnosti ČR

3.3 Exkurz: Věková hranice trestní odpovědnosti

Problematika věkové hranice trestní odpovědnosti je záležitostí v poslední době velmi diskutovanou. Veřejnou diskusi často vyvolávají brutální případy, jakým byla například v roce 2004 vražda třináctileté dívky z Kmetiněvsi na Kladensku. Výsledky testů DNA tehdy ukázaly, že vrahem byl její nezletilý spolužák. V poslední době se o tomto problému diskutuje zejména v souvislosti s přijímáním nového trestního zákona (zákon č. 40/2009 Sb.), který vstoupí v účinnost 1.1.2010. Tento zákon snižuje věkovou hranici trestní odpovědnosti z 15 na 14 let. O citlivosti tohoto tématu a různorodost názorů svědčí i fakt, že nový trestní zákoník prošel Parlamentem jen díky slibu ministerstva spravedlnosti, že věková hranice trestní odpovědnosti bude co nejdříve novelou tohoto zákona opět vrácena na 15 let.

Pro srovnání zde uvedu věkové hranice trestní odpovědnosti v některých státech Evropské Unie, které mají společné historicko-kulturní základy společnosti. Anglie a Wales – 10 let, Turecko – 11 let, Nizozemsko – 12 let, Řecko – 13 let, Francie – 13 let, Španělsko – 14 let, Slovensko – 14 let, Slovinsko – 14 let, Rakousko – 14 let, Maďarsko – 14 let, Irsko – 14 let, Itálie – 14 let, Německo 14 let, Česká republika – 15 let, Norsko – 15 let, Švédsko – 15let, Finsko – 15 let, Dánsko – 15 let,

Portugalsko – 16 let, Polsko – 17 let, Belgie – 18 let.¹⁶ I jednotlivé evropské země tedy nejsou za jedno. Česká republika se svými 15 lety tvoří jakousi střední hodnotu ze všech vyjmenovaných zemí. Pouhá věková hranice trestní odpovědnosti je ovšem údaj vytržený ze souvislostí. Záleží na úpravě trestního práva v jednotlivých zemích a na dalších institutech na to navazujících.

Trestní odpovědnost mladistvých (tedy osob starších 15 let) je v současnosti v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže koncipována jako tzv. relativní odpovědnost.¹⁷ Dle této úpravy dítě, které v době spáchání provinění nedosáhlo takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohlo rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost, nebo ovládat své jednání, není za tento skutek trestně odpovědné, i když dosáhlo věku 15 let. Taková nezralost částečně trestně odpovědného dítěte však musí být podstatná. V praxi jde o výjimečné případy.

Společnost obecně snížení věkové hranice trestní odpovědnosti podporuje, dokládá to tabulka č.5, která znázorňuje výsledky průzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR (v roce 2005 bylo celkem dotázáno 1.067 respondentů starších 15 let na otázku: „Myslíte si, že by měla být snížena věková hranice trestní odpovědnosti mládeže pod 15 let?“). Tento fakt koresponduje s obecným názorem společnosti, že nejúčinnějším nástrojem pro řešení jakéhokoliv projevu delikvence je pouze tvrdý trest. Na první pohled je to možná řešení logické, ovšem ve skutečnosti krátkozraké. Podle mého názoru, a je to názor většiny odborníků, tvrdé potrestání je až posledním možným nástrojem pro řešení kriminality. Tím hlavním nástrojem by stále měla být kvalitní prevence. Uložení tvrdého trestu je v praxi ovšem jednodušší než vytvoření kvalitního systému prevence, může však vést k definitivnímu „zkriminalizování“ osobnosti mladistvého delikventa, ze kterého se pak může stát doživotní recidivista. Na názor společnosti mají velký vliv média, která až příliš vytvářejí dojem současné generace dětí jako generace kriminálníku s narůstající brutalitou. Je to důsledek problému velké komercializace médií, tedy toho, že informovat o negativních věcech je více senzační a šokující, než informovat o zprávách pozitivních, které se prodávají mnohem hůře.

¹⁶ Krejčířiková, K.: Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích, Státní zastupitelství 2008, 5, s. 36-44

¹⁷ § 5 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

Tabulka č.5

Odpovědi na otázku: „**Myslíte si, že by měla být snížena věková hranice trestní odpovědnosti mládeže pod 15 let?**“ (v %)

	1998	1999	2000	2005
Rozhodně ano	36	43	32	48
Spíše ano	34	35	31	37
Spíše ne	15	12	17	8
Rozhodně ne	6	4	7	3
Neví	9	6	13	4

zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Někteří zastánci snížení věkové hranice trestní odpovědnosti (např. poslanec Radim Chytka, ale i Pavel Šámal, který je zastáncem snížení věkové hranice trestní odpovědnosti není) jsou v duchu hesla „pokud dáváme povinnosti, máme dát i práva“ bohužel zastánci i snížení tzv. věkové hranice pro legální sex. Je potřeba si ale uvědomit, že změna věkové hranice možnosti sexuálního kontaktu z 15 na 14 let je důsledkem snížení věkové hranice obětí u skutkové podstaty trestného činu pohlavního zneužívání. Tím dochází k odkriminalizování jednání, která před snížením této věkové hranice pro legální sex byla považována za pohlavní zneužívání 14ti letých nezletilých (cca 15% z celkové sexuální delikvence páchané na dětech), což je zajisté velmi znepokojující. Řešením by mohlo být stanovení věkové hranice pro osoby zneužívající, například v Německu je za pohlavní zneužívání považováno jednání, kdy má osoba starší 21 let pohlavní styk s osobou mladší 16 let. Na stejnou úroveň by tedy neměla být stavěna situace, kdy má pohlavní styk padesátiletý muž se čtrnáctiletou dívkou, a situace kdy má se čtrnáctiletou dívkou pohlavní styk patnáctiletý chlapec.

Myslím si, že diskuze o určení správné věkové hranice trestní odpovědnosti možná až příliš odvádí pozornost od mnohem důležitějšího problému, kterým je prevence kriminality dětí a mladistvých. Já osobně nepřikládám velkou váhu tomu, zda-li je ona hranice nastavena na 14 nebo na 15 let. Za mnohem důležitější považuji vytvoření systému kvalitního a účinného působení prevence a opatření pro řešení projevů kriminality mládeže. Pokud ovšem nemám být v této otázce úplně bez názoru, pak se za stávajícího stavu legislativy kloním spíše k zachování stávající

hranice. Ztotožňuji se totiž s některými názory odborné veřejnosti, které nyní stručně uvedu.

Podle soudce nejvyššího soudu a hlavního autora nového trestního zákoníku Pavla Šámala jakékoliv snižování věkové hranice trestní odpovědnosti není odůvodněno stavem kriminality mládeže, která od poloviny devadesátých let klesá. Snižování této hranice, které se dostalo do nového trestního zákona, vzniklo na základě poslaneckého pozměňovacího návrhu, jímž bylo vyslyšeno volání veřejnosti.¹⁸

Dalším odborníkem, který je pro zachování stávajícího status quo je sexuolog a psychiatr Jaroslav Zvěřina. Podle jeho názoru za kriminalitu mládeže nemůže věková hranice trestní odpovědnosti nastavená na 15 let a její případné snížení ani k lepší situaci nepovede. Ba naopak. Dítě je stvoření neobyčejně plastické a tvárné. Ve 14 letech je navíc většinou nedozrálým jedincem s nehotovou hodnotovou orientací a nedokončeným duševním vývojem. Mnoho z toho, co nedobrého dělá, má tak či onak na svědomí jeho dospělé okolí. Jeho umístění ve vězení ho na čas sice izoluje od společnosti, nezletilý ovšem bude vystaven zločinnému vlivu starších zločinců, kteří jeho další osudy budou formovat po svém. „Problémem našeho zacházení s dětskými a dospívajícími delikventy přece není a nikdy nebyla věková hranice trestní odpovědnosti. Tím hlavním problémem je bezradnost sociálních, výchovných a právních institucí a jejich zoufalá neúčinnost. Náš stát nechrání dobře své občany před nebezpečnými pachateli, ať jsou nebo nejsou trestně odpovědní. Ústavní ochranná léčba či výchova má podobu "létajících dveří". Dnes dětského delikventa umístíte a zítra (nebo pozítří nebo za týden) jej máte zase na útěku. Dokud na způsobu zacházení s těmito delikventy něco podstatného nezměníme, nemá smysl věkovou hranici jakkoliv měnit.“¹⁹

Zastánci snížení věkové hranice trestní odpovědnosti (např. poslanec Radim Chytka, jehož návrh vnesl do nově přijatého trestního zákona snížení této věkové hranice) argumentují tím, že 14 letí delikventi si moc dobře uvědomují své jednání a jeho následky. Brněnský policejní ředitel Jaroslav Vaněk dokonce doporučil snížit věkovou hranici trestní odpovědnosti na 12 let, což by mělo mít podle jeho slov

¹⁸Věčné hledání spravedlnosti se soudcem Nejvyššího soudu Pavlem Šámalem o novém trestním zákoníku a nutnosti jeho schválení [online], [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://www.reformajustice.cz/cz/aktuality/zajimavosti/9-v-cn-hled-n-spravedlnosti-se-soudcem-nejvyssiho-soudu-pavlem-samalem-o-novem-trestnim-zakoniku-a-nutnosti-jeho-schvaleni.html>

¹⁹Zvěřina, J.: Změna věkové hranice je alibismus [online], poslední úpravy 16.9.2004 [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://www.zverina.cz/14/cz/normal/zmena-vekove-hranice-je-alibismus/>

odstrašující účinek. Proti tomu namítám, že vývoj rozpoznávacích a ovládacích schopností je individuální a nelze jeho ukončení stanovit zákonným ustanovením. Podle některých odborníků, kteří jsou způsobilí k posuzování těchto vlastností (např. psychiatr Jaroslav Zvěřina) však tento vývoj u většiny dětí ve věku 14 let ještě dokončen není. Právě názor těchto odborníků by měl mít v diskuzi kolem snižování věkové hranice trestní odpovědnosti podle mého názoru, z důvodu jejich praktických zkušeností a schopnosti posuzovat stupeň duševního vývoje jedinců, největší váhu.

Je pravda, že se objevují případy, kdy pro samotné provedení trestného činu jsou závadovou partou nebo dospělými určovány trestně neodpovědné děti ve věku 14 let. Na první pohled by těmto aktivitám mohlo snížení věkové hranice trestní odpovědnosti zabránit. Tyto trestné činy ovšem nezletilí páchají zejména pod vlivem okolí a řešením jejich delikvence je podle mého názoru spíše vhodně zvolený výchovný program než hrozba postavení těchto dětí před trestní soud. Navíc je otázkou, zda-li by v důsledku snížení věkové hranice trestní sazby nebyli samotným provedením trestného činu pověřováni ti členové party, kteří ještě nedosáhli věku 14 let. Došlo by tedy pouze k jakémusi posunutí věku pachatelů o rok níže, tento druh kriminality by ovšem nezmizel. Na základě mého studia některých vyšetřovacích spisů mohu navíc potvrdit, že někteří nezletilí páchají trestnou činnost bez rozdílu jak před dosažením 15 let, tak ve chvíli kdy jsou již trestně odpovědní.

Snížení věkové hranice trestní odpovědnosti je opatřením represivním a taková opatření mají přijít na řadu až ve chvíli, kdy selže prevence. Ta má mnohem větší roli než tvrdá represe. Prevence totiž působí na širší spektrum jedinců (nejen na jedince na rozhraní 14 a 15 let). Jako každý složitější problém vyžaduje i řešení kriminality mládeže mnohem komplexnější přístup než je pouze změna věkové hranice trestní odpovědnosti. Přesto je, bohužel, nediskutovanější právě pouze tato změna číslovky v zákoně. I tak by jedním z nástrojů pro řešení kriminality mládeže mohlo, podle mého názoru, být i rozšíření možností a použití určitých forem relativní trestní odpovědnosti (např. snížení věkové hranice trestní odpovědnosti pouze pro některé druhy majetkových trestných činů apod.).

4 Kriminologická charakteristika

4.1 Úvodní poznámka

Jak jsem již uvedl výše, mladiství jsou osoby ve věku 15 až 18 let věku. Do tohoto věkového rozmezí zasahují důležitá vývojová období člověka a to tzv. puberta a tzv. adolescence. Pro tato období jsou typické bouřlivé změny ve vývoji jedince jak po stránce fyzické, tak po stránce psychické, která mají nemalý vliv na chování mladistvého. Významným rysem tohoto vývojového období je uvolnění vazeb mladistvého vůči rodičům a z toho plynoucí určité omezení vlivu rodiny na tohoto jejího mladého člena. Vazby k rodičům musejí být něčím nahrazeny a nejčastěji jsou nahrazovány vztahy ke skupině vrstevníků.²⁰ V tomto období se všechny povahové rysy mladistvého zvýrazní. Mladí nadhodnocují pocit kamarádství, chtějí vynikat a za každou cenu na sebe upozorňovat. Pro mladého jedince toto období není jednoduchou dobou, je v tomto stavu velmi zranitelný a může podlehnout okolním vlivům. Jednoduše pak může sklouznout k delikventnímu chování. Stát a společnost by proto měly vytvořit takové podmínky, aby okolní prostředí mělo na mladistvého pozitivní vliv a aby došlo k eliminaci vlivů negativních. Kriminalita dětí a mladistvých je jakýmsi předobrazem kriminality v budoucnu dospělých pachatelů, proto je jí věnována taková pozornost. V současné době můžeme na základě policejních statistik pozorovat dlouhodobý pokles kriminality dětí a mladistvých osob, což je zajisté pozitivní vývoj.

Tabulka č.6:

Trestně stíhané děti a mladiství v letech 2000 – 2007

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
mladiství	8905	9273	7698	7558	6197	5654	5808	6322
děti	8899	9032	5185	5148	3734	3341	3027	2635

zdroj: Kriminální statistika Policie ČR

Tato životní etapa nejpronikavějších změn v celém lidském životě je specifickým obdobím, které vykazuje typické znaky. To se projevuje v oblasti druhu

²⁰ Škorpilová-Radilová, G.: Některé aspekty osobnosti mladistvého pachatele z hlediska psychologické analýzy individuální a skupinové delikvence. Československá kriminalistika 1988, 3, s.230-238

páchané kriminality (u mladistvých je to hlavně kriminalita majetková), ve způsobu páchaní trestné činnosti, v zanechávaných typických stopách apod.

4.2 Determinující faktory pro páchaní trestné činnosti mladistvých

Determinující faktory ovlivňující kriminalitu mládeže jsou zejména ty, které formují osobnost člověka. Těchto faktorů je velké množství. Jsou to okolnosti, které jsou podmiňující příčinou určitého průběhu objektivní reality. Výsledné chování mladistvého pachatele je výsledkem působení více těchto, často vzájemně podmíněných, faktorů najednou nebo postupně. Výsledné kriminální chování tedy není důsledkem samostatného působení pouze jednoho faktoru, ale vždy se jedná o relevantní působení komplexu determinujících faktorů. Existence určitých faktorů nemusí nutně znamenat kriminální budoucnost jedince, může ale zvyšovat pravděpodobnost toho, že se tomu tak stane. Dokonalé poznání těchto faktorů může pomoci v rámci prevence zamezit jejich působení na jedince a tím i minimalizovat riziko jeho budoucího delikventního chování. Stejně tak poznání těchto faktorů může pomoci při vyšetřování trestných činů, zejména v případech, kdy vyšetřovatel narazí na větší množství podezřelých osob. Kriminalita mladistvých se neobjevuje náhle, ale prochází určitým vývojem v působení vlivů osobnostních a situačních, do kterých je možné vhodně zasahovat.

Determinující faktory lze dělit na faktory **vnitřní** a na faktory **vnější**. Vnitřní faktory jsou spojené přímo s osobou pachatele. Do této skupiny patří faktory biologické, psychologické, fyziologické. Jsou charakterizovány dispozicemi jedince, tedy zděděnými a vrozenými vlastnostmi jedince, jeho fyzickou a psychickou konstitucí.

Druhou skupinou jsou faktory vnější. Jejich těžiště je v sociální oblasti. Základem pro ně je sociální prostředí, v němž jedinec žije, bydlí a komunikuje. Vnější faktory ovlivňují začleňování jedince do společnosti a jeho schopnost přijímat obecně uznávané normy a vzory chování.²¹

Jiné dělení člení determinující faktory na tři skupiny. Na faktory **biologické**, faktory **psychologické** a konečně faktory **sociální**.²²

²¹ Zášková H.: Sociální deviace dětí a mládeže. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998

²² Škorpilová-Radilová G.: Některé aspekty osobnosti mladistvého pachatele z hlediska psychologické analýzy individuální a skupinové delikvence. Československá kriminalistika 1988, 3, s.230-238

Biologické determinanty delikventního chování byly předmětem zkoumání již v 19. století. Italský kriminalista Cesare Lombroso dokonce prosazoval teorii biologické determinace zločinců. Tedy, že zločince je možné poznat podle konkrétních fyziognomických znaků. Tato teorie je však již překonána. Mezi konkrétní biologické determinanty tak v současnosti můžeme řadit různé genetické poruchy, psychózy, epilepsie, poškození mozku vyvolané porodem, úrazem či intoxikací, hormonální poruchy (např. sexuální deviace) apod. Nutno dodat, že tyto determinanty obvykle samy o sobě k páčání trestné činnosti nevedou.²³

Psychologickými faktory jsou například temperament vybočující z normy, snížená inteligence, neurózy a psychopatie atd. Nelze však konstatovat, že by existovaly zásadní rozdíly v inteligenci delikventních a nedelikventních osob, nebo že by existoval určitý druh temperamentu typický pro zločince.²⁴

Faktory, kterými je jedinec ovlivňován z vnějšku jsou **faktory sociální**. Jsou to zejména ty faktory, které formují osobnost mladého člověka, bezprostředně ovlivňují jeho chování a jednání, vytvářejí jeho hodnotový systém, vytvářejí v jedinci normy pro posuzování společensky konformního jednání, smysl pro odpovědnost apod.

V následujícím textu se budu věnovat některým příkladmo vybraným faktorům, které považuji z hlediska ovlivňování kriminality mladistvých za důležité.

Dědičnost

Nedá se zdědit kriminální chování jako takové, ale sklon k určitému chování ano (např. k agresivitě). V souvislosti s dědičností a jejím vlivem na osobnost člověka rozlišujeme dva druhy přístupů. První nahlíží na jedince jako na tzv. „tabulu rasu“, tedy jako „nepopsaný list“, na nějž lze výchovou napsat téměř cokoliv. Druhý postoj, který člověka jako nepopsaný list papíru nevnímá, ba naopak tvrdí, že osobnost člověka je již od narození ovlivněna zděděnými vlastnostmi, je mi názorově bližší. Svědčí o tom i různé studie (např. studie S.A. Mednicka) porovnávající delikventní chování sourozenců (mj. i jednovaječných a dvouvaječných dvojčat), kteří byli vychovávaní v jiných prostředích a podmínkách.

„Delikvence je chování a chování je podmíněno velice komplexně. Dědičnost je jedním z faktorů, které na ně mají vliv. Genetická dispozice může být odpovědná

²³ Tamtéž

²⁴ Tamtéž

např. za sníženou sebekontrolu nebo za hyperaktivitu. Tyto vlohy však samy o osobě nevedou ke konkrétnímu delikventnímu jednání. Genetická vloha jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo. Genetická vloha snižuje, resp. zvyšuje práh pro působení vlivů prostředí.²⁵

Problémem tedy je rozlišit, zda-li je určité chování důsledkem vlivu genů nebo důsledkem vlivu sociálních faktorů.

Rodina

Většina mladistvých pachatelů vyrůstala v narušených rodinách, často v rodinách, kde rodiče nadměrně užívají alkohol nebo již byli trestáni.²⁶ Rodina je základní sociální jednotkou. Je podle mého názoru nejdůležitějším a nejvlivnějším determinantem nejen budoucího potencionálního delikventního jednání, ale je i determinantem budoucího jednání jedince obecně. Rodina jako taková působí na rozdíl od ostatních sociálních faktorů na jedince nejdříve, nejdéle a zpravidla nejintenzivněji ovlivňuje jeho postoje k sobě samému, jiným lidem i společnosti a utváří jeho žebříček hodnot.²⁷ Spektrum výchovného působení rodiny je velmi široké. Je to sociální jednotka, se svými vlastními vnitřními principy a pravidly uplatňovanými mezi jejími členy. Zabezpečuje své členy po hmotné stránce. Jsou v ní stanovena pravidla komunikace mezi členy, je v ní hierarchizováno postavení členů v rodině. Rodina pečuje o zdraví svých členů, vytváří jejich kulturní návyky. Je to jakýsi mikrosvět, jehož základní rysy vnitřního fungování se „otisknou“ do osobnosti jedince. Tento „otisk“ je pak jedincem užíván jako vzor pro jeho fungování ve společnosti vně rodiny. Řádně fungující rodina a její jednotlivé složky tak vychovává jedince, kteří dodržující a ochraňují tradiční společensky žádoucí hodnoty.

Bohužel v dnešní době, kdy každé druhé manželství je dříve či později rozvedeno soudem, můžeme sledovat mnoho rodin, které nefungují řádným způsobem. Rodiče se často dětem dostatečně nevěnují, o děti se nestarají a na výsledcích jejich výchovy je to poté znát.

²⁵ Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál s.r.o., 1998, str. 22-23

²⁶ Pokorná J., Zlámal J.: Vybrané sociálně patologické jevy - sborník učebních textů II., Praha, 2003, str. 4-5

²⁷ Mráka J.: Bakalářská práce: Kriminalita mládeže – příčiny, postih a prevence, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2008, s.23

Případ: V době velké přestávky na jedné základní škole v Praze došlo k tomu, že mladistvý pachatel (16 let) vytrhl jedné z žaček (11 let) mobilní telefon, který měla zapůjčený od své kamarádky (15 let). Pachatel po skončení školního dne prodal s kamarády mobilní telefon náhodnému kolemjdoucímu. Večer po odcizení mobilního telefonu poškozená se svojí matkou navštívila, mimo jiné, i otce pachatele. Místo toho, aby se otec pachatele omluvil a přistoupil ke konkrétním výchovným opatřením, o podrobnosti celého incidentu se vůbec nezajímal a „řekl, že si to mají vyřídit ve škole.“

I mezi rodiči, kteří se svým dětem ve výchově věnují pečlivě, ovšem narážíme na špatně vedenou výchovu. Rodiče často chtějí, aby se jejich dítě v dnešním „nepřátelském a zlém“ světě prosadilo. Proto mu vštěpují používání principu ostrých loktů a přehnané asertivity a vynechávají prosazování ohledu, empatie, sounáležitosti apod.

Škola

Příchod dítěte do školy pro něj znamená kvalitativní změnu sociálního postavení. Dítě do té doby zvyklé na prostředí rodiny si musí zvykat na nové okolí, na nový životní rytmus a nároky na něj kladené. Pokud se jedinec na toto prostředí vhodně neadaptuje (např. vnímá školu jako nepříjemné a nepřátelské prostředí, má konflikty s učiteli, nezařadí se do kolektivu, má problémy s prospěchem apod.), mohou se u něj objevit poruchy chování, jejichž projevem může být nejen například záškoláctví, ale právě i delikventní jednání.

Na školu nelze nahlížet pouze jako na instituci, která dává informace, vědomosti a poznatky. Existuje tu i rozměr tzv. sociálního světa školy, tzn. vztahů mezi dětmi navzájem (např. problémy šikany) a mezi učitelem a žákem apod. Myslím si, že v tomto ohledu lze v současnosti na školách spatřovat nemalé problémy, které je potřeba co nejdříve řešit. Jedná se zejména o účinné řešení a eliminaci kázeňských prohřešků žáků.

Parta (vrstevnické skupiny)

Parta je stejně jako rodina určitá sociální jednotka, která však na rozdíl od rodiny nezajišťuje tolik činností a nepůsobí na jedince tak komplexně jako právě rodina. Vznik různých skupin je výsledkem přirozené potřeby člověka po sociálním

kontaktu a u adolescentů také touhy po vlastní samostatné seberealizaci. U mladých osob se pak tento jev nejvíce projeví v období tzv. puberty a adolescence, pro které je, jak jsem již uvedl výše, typické uvolnění vazeb mladistvého k rodičům a z toho plynoucí určité omezení vlivu rodiny na mladistvého. Vazby k rodičům musejí být něčím nahrazeny, nejčastěji jsou nahrazovány vztahy ke skupině vrstevníků.²⁸

Pod pojmem parta si nemusíme představovat pouze skupinu osob v onom delikventním a pejorativním slova smyslu. Může se jednat například i o různá zájmová uskupení (např. počítačový kroužek, modeláři apod.), která na vývoj jedince působí pozitivně.

Parta je považována za druhý nejvýznamnější determinant delikventního chování, a to hned po rodině. S tímto názorem bezpodmínečně souhlasím, jelikož vliv party na jednání a rozhodování mladého člověka je velmi silný. Jedinec, který by se za jiných okolností delikventního chování nedopustil, se ho pak může dopustit pod vlivem party (např. cítí se být méněcenným a chce se nějakým „hrdinským“ činem před ostatními vytáhnout). U „rizikové“ mládeže hraje parta významnější roli, než pro mládež „nerizikovou“.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že kvalitní základ výchovy, kterou poskytuje rodina, snižuje pravděpodobnost budoucího delikventního jednání mladého člověka, na kterého působí tzv. závadová parta. Tedy parta, která jedince ovlivňuje ve smyslu společensky konformního jednání negativně. Jedinec si totiž svou osobnost, vytvořenou zejména rodinnou výchovou, přináší do party, kde je konfrontována s vlivy okolí. Dostává se zde do styku s jinými jedinci vchovanými, nejen svými rodinami, jiným způsobem a k uctívání jiných hodnot. Navíc chování lidí se ve skupině kvalitativně mění. Podle některých názorů se za skupinu považuje sdružení nejméně tří osob. Kriminologická nauka za skupinu považuje však již dvě osoby. Spíše se kloním k druhému názoru. Jedinec se totiž již ve dvojici často dopouští takových jednání, která by sám, bez přítomnosti druhého, nespáchal.

***Případ:** Typickým příkladem spáchání trestného činu pod vlivem party je případ, kdy v Praze na Náměstí republiky postávala skupinka asi 10 nezletilců. Kolem procházeli dva mladíci ve věku 16 a 19 let. Ti byli po krátké slovní přestřelce bezdůvodně onou skupinkou napadeni. Jako pachatelé trestného*

²⁸ Škorpilová-Radilová G.: Některé aspekty osobnosti mladistvého pachatele z hlediska psychologické analýzy individuální a skupinové delikvence. Československá kriminalistika 1988, 3, s.230

činu byli určeni dva nezletilci ve věku 14 let a jeden mladistvý recidivista ve věku 15 let. Jeho jednání bylo klasifikováno jako pokus provinění ublížení na zdraví podle § 8 odst.1 a § 222 odst.1 v jednočinném souběhu proviněním výtržnictví podle § 202 odst.1 trestního zákona. U čtrnáctiletých pachatelů došlo k zastavení trestního stíhání.

Z kriminalistického hlediska je třeba vlivy party na jedince podrobně zkoumat. Členové party mohou být pro vyšetřovatele významným zdrojem důležitých informací.

Přátelé

Přátelé patří do sociálních vlivů. Jsou to pro jedince autority, které na něj působí po stránce názorové, citové apod. Právě tento autoritativní vliv může být v konkrétních případech důležitým determinujícím faktorem. Přátelé jsou často členy vrstevnické skupiny (party), ale nemusí to být pravidlem, tzn. ne všichni členové party jsou vzájemně přátelé a kamarádi.

Volný čas (absence vhodných aktivit ve volném čase)

Volný čas sám o sobě kriminogenním faktorem není. Může se jím ovšem stát, pokud ho mladiství a děti nevyplní vhodnými aktivitami. Obecně platí, že delikventní jedinci mají volného času více, než ti nedelikventní, jelikož se vyhýbají dlouhodobějším aktivitám. Je žádoucí, aby ze strany jedincova okolí docházelo k ovlivňování jeho rozhodování o využití volného času v pozitivním slova smyslu. Musí mu být předloženo dostatečné množství nabídek ke smysluplnému trávení volného času. Jedná se například o nabídku zájmových kroužků, sportovních aktivit v různých sportovních klubech i mimo ně, možností dalšího mimoškolního vzdělávání apod. Je tedy žádoucí, aby zejména obce budovaly různá volně přístupná dětská a sportovní hřiště, aby byly poskytovány dostatečné dotace pro provoz sportovních a zájmových klubů, aby se investovalo do dalších vzdělávacích projektů pro mladé apod. Takovou aktivitou se ovšem mnohé obce pochlubit nemohou.

Média a audiovizuální díla

Čas od času jsme ve světě svědky útoku tzv. „šílených střelců“, kdy zpravidla ozbrojený mladistvý začne ve své škole vraždit spolužáky, kantory a další osoby,

které ten den do školy zavítaly. V souvislosti s těmito případy se často zmiňuje negativní vliv médií, zejména často zobrazované násilí v televizních pořadech, ve filmech, v počítačových hrách apod. Podle psycholožky Ireny Gillernové, vedoucí katedry psychologie Univerzity Karlovy v Praze, filmy, počítačové hry a jiná audio vizuální díla opravdu mají na děti vliv. Nedá se ovšem kategoricky prohlásit, že za delikventní jednání jedince mohou pouze média. Příčinou takového jednání je vždy soubor jednotlivých podmínek, které se v jednu chvíli stanou nepříznivými.²⁹

Tento názor shoduje s tím mým, což mimo jiné vyplývá z textu na začátku této kapitoly, tedy, že delikventní chování jedince je podmíněno celou řadou na sebe navazujících faktorů. Osobně si myslím, že častým přijímáním stejných nebo podobných podnětů (např. násilí v jakékoliv formě) dojde u jedince po nějaké době k „otupění“, které se z fikce audiovizuálních děl může transponovat do jedincovy reality. U jedince ve vývoji mohou být často vnímané vzorce chování (buť zobrazované v televizi, ve filmu, v počítačové hře) později přijímány jako norma a mohou jím být přeneseny do jeho reálného života. To je nežádoucí jev, kterému lze předcházet zejména kvalitní rodinnou výchovou.

Případ: Smutným příkladem je případ, kdy dvanáctiletý chlapec zavraždil osmdesátiletou stařenku. Při výslechu na otázku proč tento čin provedl odpověděl, že chtěl vědět, jaké to je zabít člověka.

Dalších determinujících faktorů, o kterých jsem se zde podrobněji nerozepsal, je velké množství. Jsou jimi například různé druhy závislostí (alkohol, drogy, hrací automaty), etnický původ a příslušnost k nějaké menšině (často jsou pachatelé příslušníci romské národnosti), příslušnost k pohlaví (větší je kriminalita mužů než žen) apod. Meritem této části mé práce bylo ukázat, že výskyt určitých faktorů sám o sobě nepředpovídá budoucí delikventní chování jedince, ale pouze zvyšuje pravděpodobnost, že se tomu tak v budoucnu může stát. Mou snahou bylo příkladmo ukázat, že existuje mnoho více či méně důležitých faktorů, které mohou různými způsoby a v různé míře ovlivňovat delikventní chování mladistvého jedince.

4.3 Způsob páchání trestného činu

Způsob páchání trestné činnosti mladistvými je soubor jednotlivých typických znaků páchání, které jsou příznačné právě pro mladistvé. Existence určitého znaku

²⁹ Gillernová Irena, Host dopoledního Radiožurnálu Českého Rozhlasu 16.3.2009, moderovala Lucie Výborná

typického pro trestnou činnost mladistvých pouze napovídá, že čin mohl být spáchán mladistvým. Tyto jednotlivé znaky se totiž mohou objevit i u dospělého pachatele. Pokud ovšem vyšetřovatel při vyšetřování narazí na kumulaci více takovýchto znaků, zvyšuje se tím pravděpodobnost, že pachatelem je mladistvý. Taková informace se může stát důležitým vodítkem v dalším pokračování vyšetřování.

Způsob páčání trestné činnosti mladistvými je odvislý od stupně rozvoje somatických vlastností (nebo chcete-li fyzických vlastností jako jsou výška, váha, mrštnost, ohebnost apod.) a psychických vlastností (rozumová a psychická vyspělost) pachatele. Časté rozdíly ve způsobu páčání trestné činnosti od dospělých pachatelů jsou zejména následující:

- U mladistvých se vyskytují jiné hodnoty relevantní pro výběr předmětu jejich zájmu (např. odcizují předměty, které momentálně potřebují nebo které se jim líbí, jiné často cennější věci nechávají bez povšimnutí).
- Trestná činnosti je většinou páčána živelně pod vlivem momentální kriminogenní situace, mladiství pachatelé tedy jednájí spíše emotivně, než rozumově.

Případ: Dva pachatelé, jeden ve věku 18 let a druhý ve věku 16 let, se pohybovali kolem čtvrté hodiny ranní v temných ulicích Prahy. Všimli si automobilu Ford Mondeo, který měl na palubní desce připevněnou GPS navigaci. Pachatelé se rozhodli navigaci odcizit. V opodál zaparkovaném automobilu Škoda Favorit, který nebyl zamčený, si vzali šroubovák. S tímto šroubovákem pak rozbili okénko vozidla s navigací a tuto se poté snažili šroubovákem odmontovat. Byli však vyrušeni náhodným kolemjdoucím a tak z místa činu utekli.

- Na způsob páčání trestné činnosti má často značný vliv alkohol (nebo jiná návyková látka), který kvalitativně mění uvažování, zvyšuje agresivitu, nekoordinovanost pohybů a podporuje nepřiměřené reakce na vnější podněty (projevem je např. zbytečný vandalismus).
- Často dochází k páčání trestné činnosti pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky.
- Trestná činnost je často páčána ve spolupachatelství, resp. ve skupině (nebo tzv. partě).
- Příprava ke spáchání trestné činnosti chybí nebo je nedokonalá.

- Snaha o utajení činu a zahlazení stop rovněž chybí nebo je minimální.
- Alibi si mladiství obstarávají zejména u osob obdobné věkové skupiny, do které sami patří.
- O připravované nebo spáchané trestné činnosti se mladiství rádi před svými vrstevníky chlubí.
- Při opakované trestné činnosti páchané mladistvými pachateli se vyskytují specifické znaky z předcházející trestné činnosti.
- Trestná činnost je často páchána opakovaně v bezprostřední blízkosti místa bydliště.
- Někdy svou roli při páchání trestné činnosti hraje „pouze“ touha po dobrodružství.

5 Typické stopy

Mladiství pachatelé při páchání trestné činnosti vytvářejí zpravidla stejné stopy, jako pachatelé dospělí. Rozdíl v zanechaných stopách je kvalitativní a je daný specifickými fyzickými (somatickými) a psychickými vlastnostmi mladistvých, resp. vlastnostmi, kterými se liší od pachatelů jiných věkových skupin. Typickým příkladem stopy, do které se promítla specifika somatických vlastností pachatele je například otisk bot nebo nohou malého rozměru. Vzniklé stopy také odpovídají zvláštnostem způsobu páchání, jako jsou například specifické preference předmětu zájmu (např. pachatel odcizil věci, o které mívají zájem osoby nižšího věku, zatímco jiné cennější věci zůstaly bez povšimnutí), vandalismus, časté páchání trestné činnosti pod vlivem alkoholu apod. Na vzniklé stopy, a to zejména na jejich kvantitu, má vliv i to, že mladiství často páchají trestnou činnost pod vlivem emocí a momentální situace, příprava ke spáchání trestné činnosti chybí nebo je nedokonalá a pachatelé se nesnaží o utajení a zahlazení stop, ba dokonce se často před vrstevníky svými činy chlubí.

Samotná existence stop typických pro trestnou činnost mladistvých, nemusí znamenat, že pachatelem byl skutečně mladistvý. Takové stopy může na místě činu zanechat i dospělý pachatel. Pokud se ovšem na jednom místě nakumuluje více takových stop, zvyšuje se tím pravděpodobnost toho, že pachatelem je právě mladistvý pachatel. Takový poznatek může ovlivnit další postup ve vyšetřování.

6 Vyšetřovací situace

6.1 Vyšetřovací situace obecně

Situace je pojmem vystihujícím konkrétní momentální stav v určitém časovém okamžiku nějakého dynamického a proměnlivého jevu. Je to souhrn okolností, v nichž se někdo nachází.³⁰ Vyšetřovací situace je tedy faktický stav vyšetřování v určitém okamžiku.³¹ Správně vytvořená a zhodnocená vyšetřovací situace dává kvalitní základ pro rozhodnutí o dalším postupu ve vyšetřování.

V případě vyšetřování trestných činů mladistvých jsou typické následující vyšetřovací situace. První je ta, kdy je zřejmé, že skutek spáchala osoba mladistvá a dokonce máme k dispozici informace identifikující konkrétní osobu. Druhou je situace, kdy předpokládáme, že skutek spáchala osoba mladistvá, ale k identifikaci konkrétní osoby nedošlo. A nakonec třetí typickou vyšetřovací situací je ta, kdy pachatel činu je zatím neznámý a nejsou k dispozici informace o tom, zda-li se jedná o osobu dospělou či mladistvou.

6.2 Jednotlivé typické vyšetřovací situace

Vyšetřovací situace, kdy je s určitou mírou pravděpodobnosti známa identita mladistvého pachatele, je pro vyšetřovatele z výše jmenovaných situací nejpříznivější. Vyšetřování se pak tudíž zaměřuje na konkrétní osobu a dochází ke zjišťování informací potřebných k tomu, aby mohlo dojít k odůvodněnému závěru, že právě tato osoba spáchala určitý skutek vykazující znaky trestného činu. Všem těmto závěrům musí svědčit vyšší stupeň pravděpodobnosti.³²

Pokud není známa identita pachatel, ale lze předpokládat, že je jím osoba mladistvá, pak se okruh potencionálních pachatelů zúží právě na skupinu mladistvých osob. Jedním z typických rysů páchaní trestné činnosti mladistvými osobami je páchaní společně se spolupachateli a ve skupině. Pachatelem trestného činu pak může být osoba, která je členem tzv. party, ve které se mladistvý často sdružují. Vyšetřování je tedy cíleně směřováno k získávání informací určujících, jaká konkrétní osoba z řad mladistvých je pachatelem.

³⁰ Ottova encyklopedie, Ottův slovník naučný, www.cotoje.cz, přístupno dne 22.2.2009

³¹ Musil J., Konrád Z., Suchánek J.: Kriminální právo. Praha: C.H.Beck, 2001, s. 100

³² Jelínek J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád – poznámkové vydání s judikaturou, Linde Praha 2005, s. 545

Neznáme-li identitu pachatele, ani skutečnosti nabízející závěr, že pachatelem je osoba z řad mladistvých, postupuje se při vyšetřování podle obecných metodik. Teprve ve chvíli, kdy zjistíme, že pachatelem by mohla být osoba mladistvá, použijeme pro účely dalšího postupu při vyšetřování zvláštní metodiky týkající se právě vyšetřování trestných činů páchaných mladistvými.

7 Zvláštnosti podnětů k vyšetřování

Pro lepší orientaci vhodné rozlišit podněty k vyšetřování na dvě skupiny. První skupinu tvoří **podněty vnější**. Jsou to podněty, jejichž původcem je veřejnost. Druhou skupinu tvoří **podněty vnitřní**, které jsou získávány na základě operativně pátrací činnosti policie. V zásadě se dá prohlásit, že podněty v případech vyšetřování trestných činů mladistvých jsou stejné jako podněty u trestných činů páchaných dospělými. Je to dáno tím, že trestná činnost mladistvých je charakterizována více či méně častým pácháním (až na výjimky) všech druhů trestných činů. Jednotlivé zvláštnosti podnětů k vyšetřování jsou totiž odvozeny zejména od druhu toho kterého trestného činu (např. vraždy, požáry a výbuchy, loupeže atd.). Přesto se u podnětů týkajících se trestné činnosti mladistvých mohou objevovat určité drobné zvláštnosti. Ty ovšem nejsou nijak výrazné.

7.1 Podněty vnější

Podněty vnější jsou podněty od veřejnosti. Podávají je jednotlivé osoby nebo jednotlivé organizace. Jednotlivými osobami mohou být sami poškození nebo jimi mohou být svědci, kteří mladistvé při páchání trestného činu viděli. Dalo by se říci, že veřejnost je na delikventní chování mladistvých citlivější, než pokud by poškozovatelem veřejných zájmů byla osoba dospělá. Proto by se v případě podnětů od jednotlivých osob mohlo mluvit o vyšší vnímavosti a tudíž i častějšímu podávání podnětů těchto osob. Na druhou stranu by se u oznamovatelů mohl objevovat tolerantnější a zdrženlivější přístup k mladistvému pachateli z důvodu jeho nízkého věku ve smyslu „On(a) už to nikdy neudělá a poučí se, stačí naše vyčinění, nebudeme mu (jí) kazit život oznamováním na policii?!“.

Podněty od veřejnosti mohou být i podněty od různých organizací. Jedná se zejména o organizace, které mají různé druhy kontaktu s mladistvými. Těmi jsou zejména školy, domovy mládeže, ústavy a zařízení pro mladistvé, učňovské domovy a střediska, obecní úřady (orgán sociálně-právní ochrany dětí), Probační a mediační služba apod. Tyto podněty mohou být pro policejní orgány velmi cenné a mohou jim ulehčovat práci, jelikož často obsahují немало informací o delikventovi, o jeho poměrech, o možných spolupachatelích, o jeho dřívějších kázeňských prohřešcích apod.

7.2 Podněty vnitřní

Vnitřní podněty jsou získávány z výsledků práce Služby kriminální policie a vyšetřování a policie jako takové. Tyto podněty ulehčují policejnímu orgánu práci v tom smyslu, že je není třeba dále prověřovat, což může pomoci urychlit celé vyšetřování. U těchto podnětů by se také neměly objevit různé úmyslné nebo neúmyslné subjektivní zkreslenosti, které se mohou vyskytnout u podnětů podaných poškozeným nebo svědkem trestného činu.

Ve snaze o odpoutání pozornosti od vlastního provinění často dochází k tomu, že nezletilý s ochotou a z vlastní iniciativy informuje vyšetřovatele o deliktech ostatních nezletilých. I tento způsob informace o protiprávních činech by se dal zařadit mezi jednu z forem podnětů.

8 Zvláštnosti následných úkonů

Hlavním cílem následných úkonů je prověrka vyšetřovacích verzí v tzv. následné etapě vyšetřování, která navazuje na realizaci počátečních úkonů.³³ Mezi nejčastější následné vyšetřovací úkony, o kterých se budu zmiňovat v následujícím textu, patří výslechy, konfrontace, zvláštnosti výslechu svědků v trestních věcech spáchaných mladistvými, vyžadování zpráv a další způsoby zjišťování poměrů mladistvého, expertízy (znalecká zkoumání).

8.1 Výslech

Výslech je základní a nejpoužívanější vyšetřovací úkon. Z hlediska trestního práva je výslech procesním úkonem. Kriminalistika nahlíží na výslech jako na jednu z kriminalistických metod a stanovuje taktiku a postupy při jeho provádění používané v právním rámci, který je stanoven trestním právem. Forenzní psychologie pak zkoumá a rozvíjí psychologické metody užívané při výslechu. Výsledky jejího zkoumání mohou být pro účely kriminalistické taktiky velmi užitečné.

V průběhu výslechu je potřeba dbát na to, aby byl dosahován cíl trestního řízení. Tím není pouze snaha delikventa potrestat, ale také ho napravit. Výslech mladistvého může být brán i jako specifický druh sankce. Psychologicky dobře vedený výslech může splnit nejen roli účinného trestu, ale současně může výrazně podpořit chuť mladistvého provinilce vystoupit z delikventní scény.³⁴

Čím nižší je věk vyslýchaného, tím výrazněji se u něj projevují zvláštnosti výslechu mládeže, tedy zvláštnosti o kterých budu v následujícím textu psát. Tyto zvláštnosti se ve větší či menší míře vztahují jak na výslech dítěte, tak na výslech mladistvého. Proto v následujícím textu budu používat pojem **mládež** (nebo **nezletilí**), který zahrnuje oboje.

8.1.1 Specifika mající vliv na výpověď nezletilého

Zvláštnosti vnímání

Vnímání je proces subjektivního odrážení objektivní reality v našem vědomí prostřednictvím činnosti smyslových orgánů.³⁵ Každý jedinec tedy objektivní realitu,

³³ Musil J., Konrád Z., Suchánek J.: Kriminalistika. Praha: C.H.Beck, 2001, s. 417

³⁴ Čírtková, L.: Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých. Kriminalistika, 2003, 4

³⁵ Ilustrovaný encyklopedický slovník. Praha. ACADEMIA, 1981; str. 791

kteřá probíhá vždy stejně, vnímá subjektivně. To znamená, že každý objektivní realitu vnímá kvalitativně a kvantitativně jinak. Reprodukce těchto subjektivních vjemů proto při popisování jedné a téže objektivní reality více jedinci bude u každého jedince jiná. Tento subjektivní moment je vytvářen mnoha vlastnostmi jedince jako jsou např. vrozená vybavenost organismu, zejména pak míra schopnosti a efektivnosti smyslových orgánů (krátkozrakost, nedoslýchavost), rozpoznávání smysluplných celků z množiny sensoricky chaotických informací, schopnost pozornosti (schopnost soustředit se na určitou věc), individuální způsob prožívání, motivace, zájmy, záliby, vědomosti apod.

***Případ:** Příkladem individuálností vnímání může být jiné vnímání toku času. To je patrné z výpovědí dvou mladistvých pachatelů, kteří se v Praze vloupali do automobilu značky Renault Thalia. Výpověď prvního byla tato: „**Asi tak před měsícem** jsem byl s Petrem venku, a prošli jsme kolem auta, ve kterém jsem viděl karton cigaret....“. Výpověď jeho komplice byla následující: „K druhému vozidlu, nevím už co to bylo přesně za značku, já si myslel, že Dacia, **to bylo asi tak před 14 dny**.“ Skutečnost byla taková, že výslech byl prováděn přesně po patnácti dnech od dané situace, přesto jeden z pachatelů vypověděl, že se jednalo o celý měsíc.*

U věkové skupiny mládeže můžeme dojít k určitému zobecnění jednotlivých zvláštností vnímání. Mládež nemá tak široké zkušenosti jako dospělí a již získané zkušenosti neumí tak efektivně využívat, schopnost pozorování je povrchní, osoby z řad mládeže často činí zjednodušené a ukvapené závěry, podléhají bezprostředním dojmům. Všechny tyto vlastnosti mají spíše negativní vliv na kvalitu vnímání. Musí se však dát pozor na to, aby při rozpornosti výpovědi nezletilého a dospělého nebyla bezdůvodně výpovědi dospělého přisuzována větší míra věrohodnosti. Pozornost nezletilých totiž mohou upoutat ty výseky objektivní reality, které dospělí bez povšimnutí lehce přejdou či přehlédnou. V takovém případě pak výpověď nezletilého může být pro účely vyšetřování velmi užitečná.

Zvláštnosti paměti

Paměť je schopnost znovu si vybavovat dříve vnímané podněty. Má-li mladistvý věrohodně vypovídat o nějaké události, musí být jeho paměť dostatečně vyvinutá a bez poruch.

V zájmu co možná nejobektivnější výpovědi vyslýchaného nezletilce je potřeba, aby doba od vnímaného jevu do doby výslechu byla co nejkratší. Zatímco pro dospělé je většina okolních jevů běžnou, všední, opakující se záležitostí, a jako takovým jim proto nevěnují větší míru pozornosti, pro nezletilce jsou tyto jevy často novinkami, které jejich pozornost naopak velmi upoutávají. Nahromadění nově vnímaných jevů tak vytlačuje z paměti starší vjemy, které mají být předmětem reprodukce v průběhu výslechu. K tomuto faktu přispívá i skutečnost, že paměť nezletilců funguje ve větší míře na principu mechaničnosti než je tomu u dospělých, u kterých převládá spíše logičnost.

Dalším specifikem je způsob nahrazování mezer v paměti. Ty se samozřejmě mohou vyskytovat u všech lidí. Nezletilci ovšem mají větší tendenci nahrazovat tyto mezery fikcí. Tedy například skutečnostmi, o kterých slyšeli ve vypravování, které viděli v jiných situacích, nebo které jsou výsledkem zapojení fantazie. Nejčastěji k tomu dochází ve chvíli, kdy se nezletilý může prokázat a pochlubit „znalostí“ věci.

Na zapamatování určitých skutečností může mít vliv i příslušnost k pohlaví. Chlapci výrazněji usilují o poznání objektivní skutečnosti, jejich paměť je dokonalá k zapamatování tvarů, lépe pozorují přírodní jevy, udávají přesnější popis předmětů a technických jevů, lépe umějí popisovat osoby. V psychice děvčat hraje velkou roli emocionalita a intuice, jejímž důsledkem je větší míra subjektivizace. Na výpověď má také velký vliv sympatie nebo antipatie k předmětu výslechu. Děvčata mají lepší paměť pro slova a čísllice, lépe zaznamenávají intimní události všedního dne.³⁶

Všechny výše zmíněné zvláštnosti je třeba mít v průběhu výslechu nezletilce na paměti a je třeba k nim přihlídnout zejména následně při hodnocení získané výpovědi.

Autosugesce

V případě existence mezer v paměti hrozí nebezpečí tzv. autosugesce, tj. představy o možném ději, který si osoba přivlastňuje a vypovídá o něm, jako by jej sama zažila. Platí, že čím delší je časový odstup mezi výslechem a událostí, která je předmětem výslechu, tím větší je pravděpodobnost autosugesce.³⁷

³⁶ Matiášek, J., Bárta, B., Soukup, J.: Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis, 1968, s.47-48

³⁷ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1998, s. 94

Zvláštnosti obrazotvornosti a fantazie

Do obsahu výpovědi nezletilce může velmi citelně zasáhnout také jeho fantazie. Ta zasahuje zejména do vnímání dětí mezi 6. a 9. rokem věku. Určitá individuální vývojová specifika mohou ovšem způsobit, že fantazie sehraje důležitou roli i u starších nezletilců. Fantazie se může projevit tím způsobem, že si nezletilec vymyslí určitou situaci, kterou vypravuje a zvláště pak po několikerém opakování se sám stane obětí své fantazie. Po nějaké době už pak velmi obtížně (a někdy dokonce vůbec) nedokáže rozlišit pravdivé části od těch vymyšlených. Rozdíl od autosugesce je v tom, že nezletilí výsledkem práce fantazie nenahrazují mezery v paměti, ale na základě své představivosti subjektivně vytvářejí nový nebo upravený průběh reality.

Riziko uzavřených otázek

Uzavřené otázky je takový typ otázek, na které může vyslýchaný odpovědět pouze formou „ano / ne“. Z různých výzkumů vyplývá, že i dospělí lidé mají tendenci spíše odpovědět kladně než říci ne. U nezletilců je tato tendence ještě vyšší. Toto riziko uzavřených otázek se dá velice snadno minimalizovat. Postačí, když je vyslýchaný před vlastním dotazováním výslovně upozorněn na to, že má možnost na takovou otázku odpovědět i vyjádřením „já nevím“. I děti předškolního věku takové poznámce rozumí, je-li ilustrována na praktických příkladech.³⁸

Riziko bezděčné sugesce

Jedná se o problém možného vlivu dodatečných informací na přesnost zapamatování události. Informace, které se vyslýchaný dozvěděl až nějaký čas po předmětné události, mohou mít vliv na objektivnost jeho výpovědi. To je dalším důvodem proto, aby byl výslech proveden co nejdříve.

Lež

Lež je asi nečastějším a nejznámějším problémem při výslechu, se kterým se můžeme setkat. Lež je úmyslná a vědomá záměna pravdivé skutečnosti za klamnou, je to tedy vědomě projevená nepravda.³⁹ I přes tuto definici budu v následujícím textu používat pojem lež i pro nevědomě podanou nepravdu (Např. když nezletilec po

³⁸ Čírtková L.: Forenzní psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, s.325-326

³⁹ Ilustrovaný encyklopedický slovník.Praha.ACADEMIA,1981; s. 345

několikerém opakování nepravdivého průběhu nějakého děje sám uvěří, že tomu tak skutečně bylo. Poté co v to uvěřil, již nevypovídá nepravdu vědomě).

Pro úspěch výslechu je důležité, aby vyslychající dokázat lež odhalit a ještě v průběhu výslechu se pokusil tuto lež překonat.

Lež může být použita s přímým cílem něco získat, ale i bez přímého cíle. Může být aktivní, kdy vyslychaný aktivně vypovídá nepravdivě, ale i pasivní, kdy vyslychaný podstatná fakta zamlčuje. Motivem lži může být snaha získat pro sebe nebo pro druhého nějaký druh výhody. Lhát může nezletilec i z důvodu strachu z potrestání (když je dítě příliš často přísně trestáno a zjistí, že se pomocí lži může občas potrestání vyhnout). V takovém případě je vytvoření kvalitní důvěrné atmosféry při výslechu velmi důležité, neboť taková atmosféra dokáže přebít pocity strachu a vyslychaný je mnohem ochotnější k výpovědi.

Často se může při výslechu objevit i jiný, pro nezletilce specifický, problém. Je to snaha nezletilců zbavit se zvědavého dotazování vyslychajícího co nejrychlejší odpovědí, a to i na úkor pravdivosti takové odpovědi.

Skutečného lháře z dítěte učiní zejména výchova a prostředí, ve kterém žije. Záleží na jedinci, zda-li okolním vlivům podlehne snáze či obtížněji. Nejsnadněji podlehnou tzv. neurotické děti. Velmi často si děti osvojují lži bez přímého cíle pouhým napodobováním dospělých. Mnohdy rodiče dokonce děti přímo učí lhát (např. aby dítě dostalo slevu při vstupu na nějaký druh výstavy, zamlčí se jeho skutečný věk, který je na dosažení slevy moc vysoký). Pokud je již nezletilý naučen lhát, je možné ho tomuto lhaní odnaučit přiměřeným potrestáním za každý projev lži. Pokud by ovšem bylo trestání moc přísné, mohlo by se míjet účinkem. Lhář by měl z potrestání velký strach a vyhýbal by se mu zase jen dalším lhaním.

Literatura⁴⁰ uvádí určité skutečnosti a znaky, které mohou vyslychajícího upozornit na to, že vyslychaný lže. Nemusí se objevovat jen u obviněných, ale také u svědků a poškozených.

- Ve výpovědi nezletilého jsou výrazy, které by sám od sebe běžně nepoužíval (např. výrazy sexuální, slangové, odborné apod.).
- Výpověď dítěte je při každém opakování čím dál tím více podrobnější.
- Stejný způsob slovního vyjadřování jednotlivých vyslychaných osob ke stejným problémům ukazuje na psychickou nákazu.

⁴⁰ Matiašek J., Bárta B., Soukup J.: Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis, 1968: s. 52

- Nepravda a výmysl mají ve výpovědi nezletilého vždy logické mezery, které odpovídají stupni jeho rozumového vývoje a stupni jeho poznání zákonitostí uplatňujících se v okolním světě a ve společnosti.

8.1.2 Příprava na výslech

Výslech mladistvého je, snad kromě konfrontace, nejobtížnější a nejnáročnější úkon z kategorie následných úkonů vyšetřování. Této náročnosti by proto měla odpovídat i velmi důsledná a pečlivá příprava.

Získání informací o mladistvém

V první fázi přípravy na výslech je potřeba zjistit si co nejvíce možných informací o osobě vyslýchaného, zejména o úrovni jeho mravní a rozumové vyspělosti, o prostředí, ve kterém žije, o rodinných poměrech, o jeho předchozích deliktech a kázeňských přestupcích, o zálibách a zaměření apod. Tyto informace nám pomohou zvolit vhodný přístup k výslechu a stanou se podkladem pro úspěšné navázání psychologického kontaktu mezi aktéry výslechu.

Vhodné místo pro výslech

Pro úspěšně vedený výslech může mít vliv také vnější prostředí a celková atmosféra výslechu. Důležité je vhodně zvolené prostředí, tedy konkrétní místo, kde k výslechu dojde. Strohá kancelář policejního vyšetřovatele může ve vyslýchaném (ať už je vyslýchán jako svědek nebo jako podezřelý nebo obviněný ze spáchání kriminálního deliktu) vzbuzovat pocity úzkosti a obavy. Jestliže tyto nepříjemné pocity opanují aktuální duševní stav nezletilého vyslýchaného, narušují paměťový výkon a mohou výpověď značně znehodnotit. Vhodné prostory by spíše měly navozovat pocit bezpečí, důvěry a klidu. Mohou jimi být různé prostory ve škole, v pracovně pedagoga či psychologa apod. Takové prostory působí na vyslýchaného méně rušivě, cítí se v nich lépe a lze pozorovat větší snahu o spolupráci. Pravděpodobnost získání dobrých a pravdivých výsledků výslechu se tím zvyšuje. Hodnocení vhodnosti různých prostor pro konání výslechu je potřeba posuzovat případ od případu. V některých případech totiž není vyloučeno, že vhodným prostorem je i policejní služebna. Například u mladistvých recidivistů, kteří výslech absolvují již poněkolkáté,

okolní prostředí na jejich výpověď žádný zásadní vliv mít nemusí a není tedy nutné takový prostor vyhledávat. Zákon závazně místo výslechu mladistvého nestanovuje.

Příprava vhodných otázek

Dobrá připravenost výslechu také spočívá v tom, že má vyslychající připraveny vhodné otázky. Zákon nestanoví, že vyslychanému mohou být položeny pouze předem připravené, případně někým (např. státním zástupcem) schválené otázky. Vyslychající samozřejmě může položit i otázku, kterou zformuloval na místě na základě analýzy dosavadního průběhu výslechu. Přípravou otázek v předstihu si vyslychající stanoví, co chce od vyslychaného slyšet a jaký okruh informací ho zajímá. V případě nezletilých pak příprava předem umožní i vhodné otázky naformulovat tak, aby byly pro vyslychaného srozumitelné. Znamená to použití takových výrazů a skladby slov, která bude s ohledem na stupeň vývoje vyjadřovacích schopností vyslychaného nezletilého přiměřená (nepoužívat odborné výrazy, kterým nezletilý nerozumí). Při přípravě otázek může být užitečná i spolupráce s psychologem. Zvolené otázky by neměly být sugestivní a návodné.⁴¹ Nezletilí mají tendenci velmi jednoduše podlehnout tomu, co se od nich chce slyšet, a v tomto duchu pak i vypovídají. Proto je potřeba nedávat jim k tomuto jednání jakoukoliv záminku. Odpovídala by tomu totiž hodnota jejich výpovědi. Zvolené otázky by taktéž neměly být úskočné (kapciózní, zákeřné), tedy záměrně formulované tak, aby vyslychaný nepoznal jejich pravý smysl, a které předstírají klamavé nebo nepravdivé okolnosti.⁴²

Přítomnost dalších osob u výslechu

Policejní orgán musí zajisti, aby výslechu byly přítomny i další osoby. Jednak jsou to osoby, které u výslechu nezletilého podle zákona být musejí, a dále to jsou osoby, které zákon u tohoto úkonu výslovně nepožaduje, přesto je vhodné, aby u výslechu byly přítomny. Místo a čas konání výslechu musí být těmto osobám včas oznámen. Přítomnost dalších konkrétních osob u výslechu může být výsledkem kriminalistické taktiky, účelem jejich přítomnosti může ale být i poskytnutí podpory vyslychanému.

⁴¹ § 101 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb. trestní řád

⁴² § 92 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb. trestní řád

V případě výslechu mladistvého zákon požaduje, aby byl výslechu přítomen jeho obhájce. Mladistvý totiž musí mít obhájce již od okamžiku, kdy jsou proti němu použita opatření podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže nebo provedeny úkony podle trestního řádu.⁴³ Pedagog nebo pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí u výslechu mladistvého být nemusí. Přesto je často praxe taková, že policejní orgán si přítomnost těchto osob při výslechu zajistí. Tato osoba poté hraje u provedeného úkonu roli třetí nezaujaté strany, která později může prokázat vhodnost resp. nevhodnost způsobu vedení výslechu ze strany policejního orgánu, případně může pomoci zprostředkovat kontakt vyslychajícího s vyslychaným. Příkladem je situace, kdy rodič přítomný ve vedlejší místnosti slyší, že vyslychající zvyšuje na vyslychaného mladistvého hlas. Toto zvýšení hlasu může být rodičem považováno za nepřiměřeně a nátlakově vedený výslech. Pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí (zastupující zájmy nezletilého), který byl výslechu přítomen, v takovém případě může objektivně způsob vedení výslechu posoudit a tyto spekulace vyloučit. Pracovník orgánu sociálně-právní ochrany může pomoci i v komunikaci mezi vyslychajícím a vyslychaným mladistvým.

Případ: Dívka ve věku 16 let byla vyšetřována v souvislosti s podezřením ze spáchání trestného činu kuplířství. Během výslechu došlo k dotazování na konkrétní situaci, ve které dva dospělí muži přikázali dívce, aby odešla do prvního patra rodinného domu, před nímž všichni tři seděli v zaparkovaném vozidle, kde na ni měl čekat konzument pohlavního styku za peníze. Dívčina spontánní odpověď na otázku, jakým způsobem jí oni dva muži řekli, že má jít nahoru, navozovala dojem její absolutní dobrovolnosti v odchodu do onoho domu a vylučovala jakýkoli nátlak ze strany jejích dvou společníků ve vozidle. Pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který již dívku znal delší dobu a znal způsob jejího vyjadřování, si byl vědom, že dívka použila vlastní slova a pojmy bez jakýchkoli autentických výrazů. Vyzval ji tedy k tomu, aby vypověděla přesně tak, jak ji oni dva muži vyzvali. Teprve při druhé odpovědi, která obsahovala i vulgární výrazy apod., bylo jasné, že dívka byla muži donucována. Nakonec se ukázalo, že tato dívka nebyla pachatelem, ale naopak obětí trestného činu kuplířství.

⁴³ § 42 odst. 2 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

Pro úplnost doplním, že pokud by se jednalo o výslech dítěte, pak kromě obhájce musí být tomuto úkonu přítomna i třetí osoba, kterou může být rodič (resp. zákonný zástupce dítěte), pedagog nebo pracovník sociálně-právní ochrany dětí. Nejčastěji je účastníkem výslechu právě pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Mnoho autorům se jako nejméně vhodná nejčastěji jeví účast rodiče. Jeho přítomnost totiž může být pro vyslýchaného překážkou poskytnutí úplné a pravdivé výpovědi (nezletilý se může bát vypovědět určité skutečnosti z důvodu strachu z potrestání). Přesto v některých případech může být přítomnost rodiče přínosem (např. jako psychická podpora vyslýchaného). Závisí tedy na individuálním posouzení konkrétních okolností.

8.1.3 Průběh výslechu

Při výslechu mladistvého obviněného je nutno postupovat ohleduplně a šetřit jeho osobnost.⁴⁴ Cílem celého trestní řízení je mimo jiné i výchovný vliv na mladistvého delikventa. Výchovně musí tedy působit i jeho výslech.

Samotný průběh výslechu se dá rozdělit na tři základní části. První, úvodní část, je charakterizována vytvářením kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným, druhá část by se dala označit jako monolog vyslychaného, třetí částí je dialog.

Důležitým předpokladem dobrého výsledku výslechu je úspěšné **navázání psychologického kontaktu** mezi vyslychajícím a vyslychaným. Je vhodné začít komunikaci nějakým neformálním rozhovorem o věcech, které s předmětem výslechu nesouvisí, např. o zájmech mladistvého, jeho činnostech ve volném času, o jeho životě doma nebo ve škole apod. K započetí takového rozhovoru lze využít například situace, kdy je potřeba vyplnit jednotlivé kolonky protokolu o výslechu, do kterých je potřeba zapsat údaje týkající se osoby mladistvého. Takovýto neformální rozhovor navíc poslouží i jako další zdroj informací o osobě vyslychaného, o jeho intelektuálních schopnostech, o jeho zájmech a zálibách, o rodinných poměrech apod. Rušivým faktorem pro kontakt mezi vyslychajícím a vyslychaným jsou projevy hněvu, zlosti, projevy opovržení, vyhrožování či zesměšňování atd.

Po splnění všech formální náležitostí, kterými jsou ověření totožnosti, objasnění důvodu výslechu a vyplnění úvodní části protokolu o výslechu musí být

⁴⁴ § 57 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

mladistvý před samotným výsledkem vhodně poučen o svých právech. Poučení musí být přiměřené věku vyslychaného a jeho rozumové vyspělosti. Musí být takové, aby mladistvý chápal všechna svá práva, a aby pochopil všechny souvislosti na ně navazující.

Ve většině případů je vhodné při výslechu vytvořit důvěrnou, klidnou a přátelskou atmosféru. V souvislosti s tím může vyslychající při výslechu zajít do dvou nepřipustných krajností. **První** spočívá v uplatňování strohého, sterilního, úředního tónu, který k nastolení důvěrného rozhovoru nepřispěje. **Druhou** krajností je přílišné vybočení hovoru od skutečností, které jsou předmětem výslechu. Vyslychající pak může ztratit postavení úředního orgánu, to může vést až ke znevažování vlastní vážnosti a důstojnosti nebo ke zlehčování situace.⁴⁵

Druhou fází výslechu je **monolog**. Přistupuje se k němu až poté, co došlo k navázání potřebného kontaktu. Přejít z navazování psychologického kontaktu do monologu by měl být plynulý, aby nedošlo k narušení vytvořené atmosféry. Vyslychaný by měl být předem vyzván k tomu, aby uváděl, zda si na skutečnosti uvedené v jeho výpovědi vzpomíná s jistotou nebo pouze mlhavě, či o těchto skutečnostech ví pouze z doslechu. Může se tím předejít zbytečnému přerušování výkladu vyslychaného doplňujícími otázkami. Vyslychající by měl do výpovědi vyslychaného zasahovat pouze minimálně za účelem usměrnění jeho výpovědi (např. aby se příliš neodchyloval od předmětu výslechu). Jakékoliv bezdůvodné přerušování výpovědi je nežádoucí, neboť se jím přetrhává myšlenkový proces a je narušena celistvost výkladu. Výpověď vyslychaného v monologu je cenná zejména z důvodu své autentičnosti a spontánnosti. Jakákoliv doplňující otázka, byť velmi pečlivě připravená a zformulovaná, může být neúmyslně lehce sugestibilní, a tím pádem je způsobilá výpověď vyslychaného deformovat. Vyslychaný by neměl být přerušován ani v případě, že vypovídá zjevnou nepravdu. I takto vedený monolog může přinést odpovědi na mnoho otázek (vyslychaný se například do své výpovědi „zamotá“ a prozradí i to, co by za jiných okolností neřekl).

Rovněž přechod z fáze monologu do fáze **dialogu** by měl být plynulý a měl by být vhodně načasován. Pokud již vyslychaný nemá k věci samovolně co říci (zda-li tento okamžik nastal musí správně zhodnotit vyslychající), často mlčí a opakuje to, co již řekl, je na čase začít pokládat doplňující otázky. Těmi budou otázky připravené

⁴⁵ Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1998, s. 94

již před výslechem a otázky zformulované na místě v průběhu výslechu na základě analýzy dosavadní výpovědi. Taktéž tyto otázky vytvořené na místě nesmí být sugestivní ani kapciózní. Sugestivnost nesmí být patrná nejen ze slovní formulace položené otázky, ale ani z mimiky vyslychajícího, z barvy jeho hlasu a z intonace. Důležité je i zvolení správné rychlosti kladení otázek a to tak, aby vyslychaný nepodával ukvapené odpovědi. Na výslech by měl mít vyslychající i vyslychaný dostatek času. Opět i ve fázi dialogu je třeba využívat spontánní a celistvé výpovědi a pokud to není nutné, do odpovědí vyslychaného by se mělo co nejméně zasahovat. Je-li z průběhu výslechu patrné, že mladistvý byl před výslechem ovlivněn jinou osobou (např. používá výrazy nebo gesta, která nejsou pro jeho věk typická, nebo je-li určité ovlivnění patrné z jeho výpovědi), je dobré zvolit položení takových otázek, které jdou šikovně nad rámec předmětu výslechu. Tyto nepředvídané otázky mohou mladistvého vyvést z míry a ze souvislosti předem naučené výpovědi. Následně se v jeho výpovědi mohou objevit rozpory, jejichž objasňováním lze zjistit skutečnou pravdu.

Získaná výpověď by měla být hodnocena nejen z hlediska významu vypovězených slov. Funkční složkou je také osobní kontakt účastníků výslechu. Je potřeba hodnotit také mimiku vyslychaného, jeho gesta a pohyby těla. I tyto skutečnosti mohou leccos napovědět (např. projevy přílišné nervozity). Dalším taktickým nástrojem využívaným při výslechu může být změna tělesné blízkosti vyslychajícího. Přiblížení se k vyslychanému je způsobilé navodit pocity úzkosti a nervozity, jejichž výsledkem může být ztížená možnost lhaní mladistvého.

Protokolace výpovědi mladistvého by měla zachovat její autenticitu. V protokolu je třeba zachycovat specifické slovní obraty a způsob vyjadřování mladistvého. Transformace autentické výpovědi do spisovné jazykové formy nebo do „jazyka dospělých“ může působit deformačně. Význam a věrohodnost výpovědi se tím může zkreslit a ztrácí se její hodnota. Někdy je vhodné z důvodu autentičnosti využít zvukový nebo obrazový záznam.⁴⁶

8.1.4 Shrnutí základních zásad výslechu

Základní zásady pro provádění výslechu mladistvých se tedy dají shrnout následovně:

⁴⁶ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminálnístika. Praha: C.H.Beck, 2001, s. 526-527

- Je potřeba si uvědomit míru psychického vývoje vyslychaného a podle toho k němu přistupovat.
- Pečlivě zvážit okruh osob přítomných výslechu.
- Přiměřeně k věku a stupni psychického vývoje vyslychaného poučit.
- Věnovat dostatečnou pozornost získání psychologického kontaktu a atmosféry důvěry.
- Vyvarovat se mentorování (mladiství mohou být na toto jednání tak říkajíc „alergičtí“, což k dobré atmosféře výslechu nepřispěje)
- Využít spontánnosti a celistvosti výpovědi mladistvého, pokud to není nezbytné nepřerušovat jí.
- Nepoužívat otázky sugestivní a kapciózní.
- Pokud vyslychaný ztratí pozornost a koncentraci, přerušit výslech, odvést pozornost na jiné neutrální téma. Poté je možné se snažit kontakt znovu navázat a pokračovat ve výslechu.

8.2 Konfrontace

Konfrontace je kriminalistická metoda, která má odstranit nejasnosti ve výpovědích již dříve vyslechnutých osob. Je to neopakovatelný úkon, při kterém jsou osoby, jejichž výpovědi spolu nekorespondují, před sebe postaveny tváří v tvář právě za účelem vyřešení rozporu jejich výpovědí. Hlavní funkční složkou konfrontace tak je psychologické působení onoho přímého konfrontujícího kontaktu. Tento úkon je tedy pro vyslychaného po psychické stránce namáhavý. I v případech konfrontace mladistvých osob je samozřejmě potřeba splnit obecné podmínky konfrontace. Tou je podmínka toho, že již došlo k předchozímu výslechu osob, že v těchto výpovědích v závažných okolnostech existují rozpory, že konfrontace výrazně přispěje k objasnění věci, a že není možnost vyjasnění existujících rozporů jiným způsobem.

Na základě výše řečeného proto zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 57 odst.2 stanoví, že ke konfrontaci lze přistoupit jen výjimečně, a to až v řízení před soudem pro mládež.

Obecně platí, že jako první by měla vypovídat ta osoba, od které lze s větší pravděpodobností očekávat pravdivou výpověď. Pokud tedy má dojít ke konfrontaci mladistvého s osobou dospělou, měl by jako první vypovídat právě mladistvý, zvláště

pokud je jeho oponent osobou, které se mladistvý bojí, nebo kterou vnímá jako autoritu (např. spolupachatel, šéf party, rodič apod.). Toto pravidlo má za cíl předcházet jakémukoliv pokusu o sugesci nebo zastrašování ze strany osoby, která při konfrontaci nabude psychické převahy. Zkušenosti ukazují, že této schopnosti jsou schopny spíše dospělé osoby, které dokáží lépe vystupovat a argumentovat než mladiství. Ostatně k nabytí psychické převahy by při správně vedené konfrontaci ani jednou z vyslychaných osob dojít vůbec nemělo. Účelem konfrontace není vzbuzování jakékoliv lítosti nebo strachu, ale vytvoření příznivých podmínek pro získání pravdivých výpovědí konfrontovaných osob.⁴⁷

8.3 Zvláštnosti výslechu svědků v trestních věcech spáchaných mladistvými

Trestní řízení proti mladistvému je specifické z důvodu zvláštního přístupu k osobě mladistvého. Na rozdíl od dospělého delikventa zákon o soudnictví ve věcech mládeže stanoví, že příslušné orgány jsou povinny se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat příčiny jejich provinění a skutečnosti významné pro posouzení jejich osobních, rodinných i jiných poměrů. V řízení je nutno co nejdůkladněji zjistit též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření.⁴⁸ To je důležité v zájmu naplnění cíle trestního řízení proti mladistvému, kterým není hlavně trestat, ale u kterého je kladen důraz zejména na vychování, poučení a napravení pachatele.

Důležitým zdrojem informací o poměrech mladistvého jsou samozřejmě výslechy konkrétních osob z okolí delikventa jako jsou rodiče, spolužáci, kamarádi a přátelé, pedagogové, vedoucí sportovních a zájmových kroužků apod. Specifičnost jejich výslechů spočívá v tom, že předmětem výslechu není pouze samotná vyšetřovaná událost, ale jsou dotazováni i na další skutečnosti. Jak stanovuje § 55 zákona o soudnictví ve věcech mládeže, zjednodušeně řečeno, cílem (nejen)

⁴⁷ Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J.: Kriminalistika, C.H.Beck, Praha 2001, s. 526-527

⁴⁸ § 55 odst.1 a 2 zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

výslechů je získat komplexní představu o osobnosti mladistvého delikventa a okolí, ve kterém žije.

Jelikož rodinná výchova je podle mého názoru nejdůležitějším determinantem budoucího delikventního chování jedince, může výslech rodičů mladistvého přinést mnoho užitečných informací ve smysli § 55 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Výslech rodičů je ovšem deformován skutečností, že rodiče jsou většinou zainteresováni ve vztahu k osobě mladistvého. Z toho důvodu je potřeba dát pozor na možnou neobjektivnost výpovědi rodičů. Rodiče často využívají práva odmítnout výpověď, kterou jim, jako příbuznému obviněného v pokolení přímém, nabízí trestní řád.⁴⁹ Jelikož mladiství delikventi často pocházejí z nefunkčních a rozpadlých rodin, může být vztah každého z rodičů k mladistvému diametrálně rozdílný. Rodiče tedy nemusí vystupovat jako dvojice mající stejný postoj, ale každý rodič vystupuje sám za sebe. Biologický rodič se k mladistvému delikventovi paradoxně může chovat jako třetí nezaujatá osoba, která se o osobu mladistvého ani o podrobnosti případu blíže nezajímá (např. manželství po rozvodu, kdy otec odejde od rodiny, neplatí alimenty a o své děti nejeví zájem).

Pedagogové mohou poskytnout informace k úrovni rozumového vývoje a k chování mladistvého. Mají většinou i dobré znalosti o rodinných poměrech, způsobu jeho výchovy v rodině, o jeho zájmech, kamarádech a trávení volného času. Předpokládá se u nich menší míra emocionální zaujatosti než u rodičů, ale nemusí to být pravidlem.

Kamarádi mladistvého obviněného k němu mají zpravidla dobrý vztah. Z toho důvodu bude jejich výpověď spíše ve prospěch obviněného. Objevují se ale i případy, kdy vyslýchaný kamarád nebo člen party obviněného nebo někoho dalšího křivě nařkne za účelem ochrany sebe sama nebo dalších členů party.

8.4 Vyžadování zpráv a další způsoby zjišťování poměrů mladistvého

Vedle výslechu osob z okolí delikventa je pro zjišťování poměrů mladistvého užitečné i vyžadování zpráv příslušnými orgány od konkrétních institucí. Příslušnými orgány oprávněnými vyžadovat zprávy jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy

⁴⁹ § 100 odst.1 zákona č. 141/1961 Sb. trestní řád

pro mládež⁵⁰, které mohou od orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo Probační a mediační služby vyžadovat zprávy právě za účelem onoho zjištění poměrů mladistvého.⁵¹ Zjišťování poměrů mladistvého samozřejmě nespočívá pouze ve vyžádání výše jmenované zprávy. K tomu mohou sloužit i jiné prostředky, jako například prohlášení a zpráva školy, kterou delikvent navštěvuje, případně hodnocení třídního učitele, dále zpráva k žádosti o pověsti delikventa vypracovaná místním oddělením Policie ČR apod. Předmětem žádosti pro poskytnutí zprávy mohou být otázky jako např. zda-li je uvedený mladistvý v evidenci příslušné instituce, pokud ano, komu byl svěřen do péče (jakému konkrétnímu pracovníkovi), kde se v současné době zdržuje apod.

8.5 Expertízy (znalecká zkoumání)

Ke zjištění některých kriminalisticky relevantních informací je někdy potřeba odborných znalostí z různých oblastí vědy, s jejichž pomocí můžeme posoudit skutečnosti, které by jinak byly pro orgány činné v trestním řízení nesrozumitelné. Tyto odborné znalosti jsou pro účely činnosti orgánů činných v trestním řízení zajištěny pomocí institutu znaleckého zkoumání, jinak taky tzv. expertíz.

Jelikož nejčastější trestnou činností mladistvých je majetková trestná činnost, mohu, i na základě mého studia vyšetřovacích spisů, konstatovat, že nejčastějším znaleckým posouzením jsou expertízy znalců z oboru ekonomika, odvětví ceny a odhady. Ty jsou vypracovávány zejména za účelem stanovení škody způsobené krádežemi. Jelikož tato znalecká zkoumání nevykazují žádné specifčnosti, které by byly odvozeny od faktu, že trestný čin byl spáchán jedincem ze skupiny mladistvých pachatelů, nebudu již tyto expertízy dále rozebírat.

V případě trestných činů páchaných mladistvými se objevují zvláštnosti znaleckých zkoumání zejména u tzv. soudně psychologické a soudně psychiatrické expertízy. Soudně psychologická expertíza je nařizována zpravidla ke zjištění stupně rozumového a mravního vývoje mladistvého pachatele. Stejný účel má i soudně psychiatrická expertíza, která se navíc provádí v případech, kdy je třeba vyšetřit duševní stav mladistvého, protože vzniklo podezření z duševní poruchy.⁵²

⁵⁰ § 2 písm. f) zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

⁵¹ § 55 odst. 3 zákona č.218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

⁵² Musil, J. a kol.: Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha: Univerzita Karlova, 1993, s. 153-154

Rozdíl od obecné úpravy⁵³ je uveden v § 58 odst.1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Ten stanoví, že k vyšetření duševního stavu mladistvého se přiberou dva znalci z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii. Je zde tedy stanoven požadavek počtu dvou znalců, společně s požadavkem konkrétně stanovené odborné specializace obou znalců. Tyto zvláštnosti stanovené zákonem o soudnictví ve věcech mládeže jsou s ohledem na potřebu zvláštního přístupu k mladistvým a dětem v trestním řízení nezbytné. Tato zvláštní úprava sice znamená zvýšení nákladů trestního řízení oproti situaci, kdy by se použila úprava obecná, k naplnění účelu trestního řízení ve věcech mladistvých je ovšem, podle mého názoru, mnohem vhodnější a potřebnější.

⁵³ § 116 odst.1 zákona č. 141/1961 Sb. trestní řád

9 Zvláštnosti zapojení veřejnosti – orgán sociálně-právní ochrany dětí

Zapojení veřejnosti do vyšetřování má nejrůznější formu. Může se jednat o podávání podnětů k zahájení vyšetřování, poskytování informací formou svědectví, expertíz, konzultací apod. K zapojení veřejnosti do vyšetřování může dojít i pomocí sdělovacích prostředků jako je televize (v současnosti např. televizní pořad „Na stopě“) nebo internet (s rozvojem internetu je v poslední době větší odezva na výzvy webové prezentace než na televizní vysílání). Veřejností rozumíme jak jednotlivce, tak různé organizace a zájmová sdružení, orgány státní správy apod. Z názoru některých policistů ze Služby kriminální policie a vyšetřování, tak jak jsem měl možnost s nimi mluvit, nevyplývá, že by tu byla nějaká výraznější zvláštnost v oblasti zapojení veřejnosti v případě kriminality mládeže. Výjimku tvoří jen role orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jelikož jeho role je, nejen v případě kriminality mladistvých, významná, stručně jeho úlohu v následujícím textu popíši.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (fakticky to jsou krajské úřady, obecní úřady, Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí) postupuje tak, aby byl chráněn zájem a blaho nezletilého.⁵⁴ Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí se dá shrnout do tří oblastí:

- oblast náhradní rodinné péče (pěstounská péče a osvojení)
- oblast, týkající se trestné činnosti dětí a mladistvých, případně závažných výchovných problémů této skupiny
- oblast týkající se terénní sociální práce, kolizního opatrovnictví a trestné činnosti páchané na dětech a mládeži (dětí týrané a zneužívané)

Pro účely této práce nás bude nejvíce zajímat druhá oblast, tedy ta, která se týká trestné činnosti dětí a mladistvých. Pracovníci orgánu sociálně právní ochrany pomáhají rodičům a dětem v této problematice a zprostředkovávají kontakty na různá odborná pracoviště. Jsou v kontaktu s dalšími státními a nestátními subjekty, které spolupůsobí v oblasti péče o děti. Sledují nepříznivé vlivy působící na děti, zjišťují příčiny jejich vzniku a činní opatření k omezení působení negativních na ně.⁵⁵

⁵⁴ § 5 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

⁵⁵ Krajský úřad Královéhradeckého kraje – sociálně-právní ochrana dětí [online], poslední úpravy 3.8.2004 [citace: 2009-03-30]. Dostupné na WWW: <http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/socialni-oblast/socialne-pravni-ochrana-deti/socialne-pravni-ochrana-deti-2247/>

Místně příslušný je ten orgán sociálně-právní ochrany dětí, v jehož obvodě má dítě nebo mladistvý trvalé bydliště.

V rámci aktivit orgánu sociálně-právní ochrany dětí samozřejmě dochází také ke spolupráci s Policíí ČR, Státním zastupitelstvím a soudy v průběhu celého trestního řízení, tedy jak v řízení přípravném, tak v průběhu trestního stíhání a řízení před soudem. Podrobně tuto spolupráci upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Orgány činné v trestním řízení spolupracují s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a osobami realizujícími probační programy tak, aby posílili výchovné působení řízení ve věcech mladistvých, vytvořili podmínky pro individuální přístup k řešení jednotlivých věcí, včas reagovali na potřeby a zájmy mladistvých a poškozených osob i všech dalších subjektů dotčených trestnou činností a také tímto způsobem trestné činnosti zamezovali a jí předcházeli.⁵⁶

Orgán sociálně-právní ochrany dětí je dále vyzumíván o vzetí do vazby mladistvého (§ 46 odst.2), je vyzumíván o konání hlavního líčení a veřejného zasedání a účastní se hlavního líčení a veřejného zasedání (§ 54 odst.1 a § 64 odst.2), zjišťuje poměry mladistvého a orgány činné v trestním řízení si od něj vyžadují zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého (§ 55 odst.3 a § 56 odst. 2), je vyzumíván o zahájení trestního stíhání (§ 60), zástupce příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí má právo činit návrhy a dávat vyslychaným otázky a slovo k závěrečné řeči mu přísluší po mladistvém (§ 64 odst.3 písm.b), je mu doručován opis rozhodnutí (§ 67 odst.1), může podat opravné prostředky ve prospěch mladistvého, a to i proti jeho vůli, může podávat návrhy ve věcech ochranných opatření (§ 81 až § 87).

Úlohu orgánu sociálně-právní ochrany dětí si nesmíme zaměňovat s rolí právního obhájce obviněného. Zatímco obhájce hájí zájmy obviněného jako svého klienta, orgán sociálně-právní ochrany dětí hájí zájmy obviněného jako mladistvého (resp. dítěte). V zájmu mladistvého tak v některých případech může být i například uložení trestního opatření odnětí svobody nepodmíněně, které bude, na rozdíl od obhájce, orgán sociálně-právní ochrany dětí prosazovat.

Další informace o orgánu sociálně-právní ochrany dětí jsou obsaženy zejména v kapitole „Zvláštnosti následných úkonů“.

⁵⁶ § 40 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

Závěr

Pokud chce mít člověk na nějaký problém svůj argumenty podložený názor, je třeba aby informace čerpal z více zdrojů, vzájemně je kombinoval a vyvozoval z nich jednotlivá fakta a tvrzení. Problematika kriminality mládeže byla do nedávné doby jedním z témat, u kterých jsem pozoroval existenci široké celospolečenské debaty. Sám jsem se však do této debaty nezapojoval, jelikož jsem se necítil být dost informovaný na to, abych mohl předkládat relevantní argumenty. Při práci na tomto díle bylo nutné proniknout i do problematiky kriminality mládeže, jelikož ta tvoří základ pro pochopení širších souvislostí tématu metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých. Poznatky, které jsem při studování literatury pro účely této práce získal, se mi budou zajisté v budoucnu hodit nejen pro potřeby diskuze na téma kriminality mládeže.

Metodika vyšetřování trestných činů mladistvých se snaží popsat jednotlivá specifika a zvláštnosti, které se u vyšetřování kriminality této věkové skupiny mohou objevit. Poskytuje tím návod k tomu, aby toto vyšetřování bylo co nejefektivnější a úspěšné. Vysoká úspěšnost jednotlivých vyšetřování může sice působit do jisté míry preventivně, hlavní úlohou vyšetřování je však řešení důsledků nefunkčnosti určitých mechanismů ve společnosti. Projevem takové nefunkčnosti může být (nejen) kriminalita dětí a mladistvých. Chceme-li tedy řešit příčiny tohoto problém, je nutné vytvořit kvalitní systém prevence. Dokud však takový systém nefunguje, je potřeba stále zdokonalovat mechanismy řešící důsledky problému kriminality mládeže. K tomuto zdokonalování právě metodika vyšetřování trestných činů mladistvých napomáhá.

Rozsah této práce mi nedovolil řešit všechny zvláštnosti metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých detailně, přestože by si to některá specifika zasloužila. Snažil jsem se jednotlivé zvláštnosti popsat obecně, se zaměřením na některé dílčí problémy, a rozebrat v širších souvislostech důležité pro pochopení celé problematiky. Doufám tedy, že pro Vás, čtenáře, byla tato diplomová práce vítaným materiálem pro přiblížení problematiky metodiky vyšetřování trestných činů mladistvých.

Seznam použité literatury

Knižní publikace:

- Čírtková, L.: Forezní psychologie, Plzeň: Aleš Čeněk, 2004
- Chmelík, J.: Trestná činnost mládeže a páchaná na mládeži. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 1998
- Chmelík, J.: Vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži v teorii a praxi. 2.vyd. Praha: Ministerstvo vnitra, 1998
- Ilustrovaný encyklopedický slovník. Praha: ACADEMIA, 1981
- Jelínek J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád – poznámkové vydání s judikaturou. Praha: Linde Praha 2005
- Kriminalita mládeže. Studie o mladistvých delikventech. Praha: VÚK, 1968
- Matišek, J., Bárta, B., Soukup, J.: Psychologie a výslechová praxe. Praha: Orbis, 1968
- Matoušek, O., Kroftová, A.: Mládež a delikvence. Praha: Portál s.r.o., 1998
- Miříčka, A., Scholz, O.: O trestním soudnictví nad mládeží. Praha: Československý kompas, 1932
- Musil J., Konrád Z., Suchánek J.: Kriminalistika. Praha: C.H.Beck, 2001
- Musil, J. a kol.: Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů. Praha: Univerzita Karlova, 1993
- Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, 2.vyd. Praha: ASPI, 2004
- Příhoda, V.: Ontogeneze lidské psychiky. II.díl. 2.vyd. Praha: SPN, 1974
- Sak, P.: Proměny české mládeže. Praha: Petrklíč, 2000
- Straus, J. a kol.: Kriminalistická metodika, Plzeň: Aleš Čeněk, 2006
- Záškodná H.: Sociální deviace dětí a mládeže. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998

Články a statě:

- Čírtková, L.: Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých. Kriminalistika, 2003, 4
- Kacařířková, M.: Věrohodnost výpovědí nedospělých a mladistvých osob v trestním řízení. Trestní právo, 2002, 10

- *Krejčířiková, K.:* Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích, Státní zastupitelství 2008, 5
- *Mráka J.:* Bakalářská práce: Kriminalita mládeže – příčiny, postih a prevence, Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2008
- *Plšková, A.:* Výslech dětí a mladistvých. Kriminalistický sborník, 1998, 3
- *Skobová, J.:* Mladiství a kriminalita [online], [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://trestni2.juristic.cz/30794/clanek/trest2>
- *Skobová, J.:* Mladiství jako speciální skupina [online], [citace: 2009-03-15]. Dostupné na WWW: <http://trestni.juristic.cz/35609/clanek>
- *Škorpilová-Radilová, G.:* Některé aspekty osobnosti mladistvého pachatele z hlediska psychologické analýzy individuální a skupinové delikvence. Československá kriminalistika 1988, 3
- Věčné hledání spravedlnosti se soudcem Nejvyššího soudu Pavlem Šámalem o novém trestním zákoníku a nutnosti jeho schválení [online], [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://www.reformajustice.cz/cz/aktuality/zajimavosti/9-v-cn-hled-n-spravedlnosti-se-soudcem-nejvyssiho-soudu-pavlem-samalem-o-novem-trestnim-zakoniku-a-nutnosti-jeho-schvaleni.html>
- *Zlámal J.:* Vybrané sociálně patologické jevy - sborník učebních textů II., Praha, 2003
- *Zvěřina, J.:* Změna věkové hranice je alibismus [online], poslední úpravy 16.9.2004 [citace: 2009-04-15]. Dostupné na WWW: <http://www.zverina.cz/14/cz/normal/zmena-vekove-hranice-je-alibismus/>

Ostatní prameny:

- www.cotoje.cz
- www.juristic.cz
- www.mvcr.cz
- www.justice.cz

Resumé

Juvenile delinquency is a very debated problem in public. Though there is a diminution of delinquency of this age group in the Czech Republic, the brutality of committed crimes rises. This is the most important reason for a debate on this problem and high sensitivity of the society about any negative information about it.

The name of my thesis is methodology of investigation of crimes committed by juveniles. The reason I've chosen this theme is that I'm interested in criminal law, especially in criminalistic. From the point of view of the Czech criminal law we have to divide persons younger than 18 between children (until 14 years of age) and juveniles, those who are 15 to 17 years old, which is my work focused on.

The methodology of investigation of crimes committed by juveniles covers procedures and ways to investigate juvenile crimes. It focuses mainly on the particularities and specificities of such investigations. This methodology gives instructions for the efficient and successful investigation of crimes of this age-group population.

This thesis is divided into 9 chapters. In the first part of my work (chapters 1 and 3) I concentrate on wide relations of the problem of investigating delicts of juveniles. Chapter 1 deals with notions used in through all the work. History and the present state of criminal law concerning the juveniles is contained in chapter 2. Chapter 3 analyses the structure and development of juvenile delinquency in the Czech Republic. It also deals with solving a problem of age limit of criminal responsibility. Chapters 4 to 9 concentrate on the methodology of investigating crimes of juveniles itself, with emphasis on specialities and selected problems of this methodology. The largest space is dedicated to chapter 8, which is related to subsequent acts of investigation, especially the interrogation of the juvenile.

Methodology of investigation of crimes committed by juveniles

juveniles	–	mladiství
methodology of investigation	–	metodika vyšetřování
criminalistic	–	kriminalistika